

Kouwe Drukte

Jaargang 21 - nummer 61 - december 2017 uitgave van

De Doolster verzamelkring

Inhoud

Omslag en zo.....	3
De Amsterdamse schaatsen-verkoper S. Lapidaire.....	4
Bijzondere schaatsen - 3: De arme ziel die hiermee het ijs is opgestuurd.....	5
Thomas Faber een patroon ontvouwt zich.....	7
Raadsel rondom een krulschaats.....	8
Column Jan de Wit.....	9
Schaatsbibliotheek (33): De Bordings.....	10
Ansichtkaarten 2 + 3 – schaatsenslijpers.....	14
Reacties op ansichtkaart met ijskolvers.....	15
De schaatsensliep.....	16
Johannes Fleur.....	19
Uit vroeger tijd in beeld gebleven.....	20
Was Durk Feddes Strikwerda de winnaar van de lepel in 1811?.....	24
Reactie op krulschaatsen van Leendert Schuller.....	25
Een bijzondere bijzondere medaille.....	26
Schaatshistorie.nl.....	29
Elfstedentocht 1954 ... adieu.....	30
Teaching Hannah Mariah to skate.....	32
Modelontwikkeling in schaatsen op het wapen De Raet – 5.....	34
IJsclub Catrien.....	36
De oorsprong van het wandbord.....	38
Etalageschaatsen te koop / Vaandel U.N.J. te koop.....	39
Boek en Zopie 61.....	40
Kerstcryptogram 2017.....	42
Colofon.....	43

Medewerkers

Martin van der Bij, Hedman Bijlsma, Ad de Boer, Gauke Bootsma, Ron Couwenhoven, Erwin Daniel, Hans van der Donck, Jan van Eijk, Harry Karssies, Matthy van Klaveren, Gerard Kloezeman, Theodoor van der Kooi, Frits Locher, Nelly Moerman, Niko Mulder, Minne Iedes Nieuwhof, Aad van den Ouweelen, Bart van de Peppel, Jos Pronk, Else Pronk – Blok, Simon Verschueren, Jan de Wit

ISSN 1572-4476

Omslag en zo

Draai deze *Kouwe Drukke* eens om en klap hem open. Op de **achterzijde** roetsjen een jongen en meisje op een slee van een heuvel. *'What fun to slide in wintry weather.'* Op de **voorzijde** rijdt een drietal kinderen op blokschaatsjes *'to skate across the ice together!'* Wat zelfs volwassenen een kinderlijk plezier geeft, is het bedienen van het lipje onder aan de cirkel. Beweeg je het van links (sleeën) naar rechts (schaatsen) dan zie je langzaam de ene voorstelling in de andere overgaan. Halverwege (lipje onder) ziet het er zo uit:

Zo leuk is **papieren speelgoed** nou! En in dit geval ook heel vernuftig. Matthy van Klaveren heeft deze **winterschuif** in zijn verzameling en 'gluurde' natuurlijk even naar binnen om te kijken hoe het werkt:

'de schuif bestaat uit twee platen, waarvan de plaat van de slee vast zit en door middel van het lipje (met de twee pijltjes) dat men naar links kan bewegen schuift de plaat van de schaatsenrijders onder de plaat van de slee. Beweegt men het lipje geheel naar rechts dan schuiven de zes plaatdelen van de schaatsenrijders over de plaat van de slee.'

Extra nummer: *Papieren winters*

Het hoeft natuurlijk niet altijd zo ingenieus in elkaar te zitten om toch tot papieren speelgoed te kunnen worden gerekend. Annie Tritten gaf ook gehoor aan de oproep in het vorige nummer en kwam op de proppen met plaatjesdomino met als thema klederdrachten – Staphorst schaatst – en twee kwartetsspellen met onder andere ijsvermaak. Oud-onderwijzer Jan de Wit droeg winterse 'tekenvoorbeelden' uit een methode voor het tekenonderwijs aan. Spelend leren!

Trouwens, ook de schaatsenslijper uit het knipselprentenboek van Jan Rinke elders in deze *KD* is een voorbeeld van papieren speelgoed. Net als de opticaprent van de Amstel van Aukje de Haan uit *KD44*. Allemaal geschikt voor het **extra nummer** dat de redactie aan **papieren winters** wil wijden.

Maar daarmee is die special nog niet gevuld. Vandaar deze **hernieuwde oproep**: vlooi allemaal je verzameling eens door op zoek naar spellen met een winters tintje: ganzenbord, lotto, aankleedpop, bouwplaat, kijkdoos, knipprent, blokpuzzels en nog veel en veel meer! In het prachtige boek *Dat waren nog eens échte winters!* van Jack Botermans en Wim van Grinsven (2009) kom je zo al zes, zeven voorbeelden tegen.

Beroep op je creativiteit

Voor de handige creatievelingen onder de lezers: je mag ook je eigen papieren winter maken en insturen. Een mooie kijkdoos bijvoorbeeld of – voor de echte Willie Wortels en Simon Verschuerens onder ons – een beweegbare ijsbaan of zo, uiteraard wel van papier of karton.

Oproep kopij voorjaarsnummer

Met dit nummer komen we op 2600 pagina's *Kouwe Drukke* in totaal! Klim ook eens in de pen en verras jezelf, de redactie én ruim 160 lezers met een boeiend artikel. Inzenden vóór 1 maart 2018 graag. Heb je wel ideeën, maar gaat schrijven je wat moeilijker af? Leg je kladje aan ons voor. We zullen je niet in de kou laten staan!

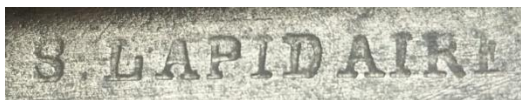
Redactie

De Amsterdamse schaatsen-verkoper S. Lapidaire

Onlangs had ik voor wat ruilhandel met Nico Buijze afgesproken. Al snel na mijn komst kreeg ik een oude krant in een versleten plastic tasje in handen gedrukt met een paar stijf verroeste schaatsen. Nico had met zijn padvindermesje de naam 'S. Lapidaire' al onder de roest vandaan geschrapt. Het vermoeden dat ze uit Amsterdam afkomstig moesten zijn, werd bevestigd door *Van Glis tot Klapschaats* van Wiebe Blauw. Nico gunde mij deze schaatsen.

De schaatsen ontleed

Het is een eenvoudige schaats van het type Friese doorloper met een messing knop. De vierpuntshakschroef is in het ijzer uitgespaard. Het houtje is recht toe recht aan. De beklede hals versmalt vanaf de voorvoet. Ze loopt wel breder door naar boven, maar ruw en niet symmetrisch. De afwerking laat te wensen over. De hakschroef valt bij de ene schaats onder de voetstapel en bij de andere erboven. Het lijkt dat het houtje handgemaakt is. De bevestigingsriemen aan de voorzijde zijn nog aanwezig en werden aan de uiteinden naar binnen omgeslagen en met een vetertje vastgeknoopt. Het stempel S. LAPIDAIRE is ingeslagen aan dezelfde zijde van beide ijzers.

M. en M.H. en S. Lapidaire. Familieperikelen ontward?

Wiebe Blauw schrijft op p. 263: 'In 1880 bestaan er M. en L.H. Lapidaire als kooplieden in ijzerwaren. In 1890 wordt S. Lapidaire genoemd met een ijzerwarenwinkel aan de Oude Schans. In 1910 komt hij ook nog voor.' Simon Lapidaire is dus een verkoper die zijn naamstempel in de schaatsen liet slaan.

Dit nieuwe bezit ter aanvulling op mijn Amsterdamse collectie vroeg natuurlijk om nader onderzoek. Enkele Poolsterleden en de vroegere eigenaar van Gunters & Meuser hielpen mij

daarbij. Al snel werden een aantal zaken duidelijk.

In een bericht van het *Algemeen Handelsblad* (AHB) van 14 april 1871 waarschuwt M.H. Lapidaire de lezer om geen goederen af te geven op zijn naam aan Simon Lapidaire.

De firma L.H. (Louis Hartog) en M.H. (Meijer Hartog) Lapidaire was gevestigd in Amsterdam op Weesperstraat nr.7. Volgens een bericht in het AHB van 1 mei 1878 zijn zij beiden een V.O.F aangegaan voor de handel in Koper- en IJzerwaren, waarbij werd bedongen dat zij ieder het recht hadden om aan het einde van elk jaar uit de Vennootschap te stappen.

Een voorzichtige aanname op grond van bovenstaande mag duidelijk maken dat Meijer, Louis en Simon Lapidaire waarschijnlijk al voor 1871 samen een ijzerhandel runden en dat zeker in 1871 Simon zijn eigen bedrijf in ijzerwaren had. Zij hebben zich toen mogelijk afgescheiden van Simon Lapidaire.

In het AHB van 28 november 1882 verschijnt een advertentie van M.H. Lapidaire waaruit blijkt dat deze firma ook schaatsen verkoopt. Of deze schaatsen een naamstempel hadden is niet bekend. Bevreemdend is wel dat hier Meijer Lapidaire zijn vennoot Louis niet meer noemt. Mogelijk heeft een van beiden van het recht gebruik gemaakt de Vennootschap te verlaten. Duidelijk is wel dat Meijer nu (ook?) is gevestigd op de Prins Hendrikkade 34 bij de Ramskooi, een zijstraatje van de Nieuwendijk vlakbij de Martelaarsgracht. Op deze hoek staat nu het Hollandsche Lloyd gebouw uit 1921.

Simon op de Oude Schans

Simon Lapidaire was - waarschijnlijk al voor 1871 - een ijzerhandel in Amsterdam begonnen op de hoek Oude Schans 82/ Korte Dijkstraat nr. 9. Uit de overlijdensadvertentie kunnen we opmaken dat hij hier ook woonachtig was. Hij was in 1847 geboren en op 10 juni 1938 op 90-jarige leeftijd overleden.

Simon Lapidaire moet van 1871 - en gelet op de leeftijd - tot mogelijk 1920 schaatsen hebben verkocht, hoewel daar door ons geen gegevens over zijn aangetroffen. De schaatsen lijken uit het eerste kwart van de 20^e eeuw te zijn.

De vraag is of andere Poolsterleden meer weten van S. Lapidaire of de familie? Misschien zelfs schaatsen met deze naam in hun bezit hebben?

Jos Pronk

Foto's: Els Pronk-Blok

Bijzondere schaatsen 3: De arme ziel die hiermee het ijs is opgestuurd

Voordat ik met mijn verhaal begin moet ik Jan Biegelaar feliciteren met zijn vondst van de *Absolute wow-schaatsen*. Jaren geleden overkwam mij ook zo'n moment, maar de uitslag was tegenovergesteld. De schaatsjes die ik vond, waren 'mooi van lelijkheid', toch hebben deze schaatsjes een plekje in mijn verzameling gekregen.

Ik moest toch door de voordeur ...?

Een oud-collega van mij had op een zondag een tocht door de Betuwe gemaakt, langs galerieën, antiek en curiosazaken. Hij vertelde mij dat hij een paar krulschaatsen had zien liggen, maar de schaatsen zagen er zo slecht uit dat hij er

verder geen aandacht aan had geschonken. Wel zei hij mij waar ze te vinden waren: *"In Zoelen bij de kerk rechtsaf, een 100 meter verder staat een groot vierkant Betuws landhuis/boerderij. Door de voordeur naar binnen, een lange gang doorlopen en bijna aan het eind linksaf de trap op. Dan kom je op de zolder en in een hoek liggen de schaatsen."*

Toevallig moest ik die week in Nieuwegein zijn en besloot op de terugweg binnendoor te rijden naar Zoelen. Daar aangekomen zag ik al gauw de kerk en inderdaad na ± 100 meter het Betuws landhuis. Helaas was ik te vroeg want de galerie ging pas om half twee open. Na een kwartier kwam er een mevrouw naar buiten en deed de grote deeldeuren van de boerderij open. Hé dacht ik, ik moest toch door de voor-

deur? Maar ik stapte uit en ging naar binnen. De dame kwam op mij toe en vroeg of ik voor de schilderijen kwam. “Nou” zei ik *“als er een wintergezichtje bij is dan heb ik wel belangstelling, maar ik kom voor een paar schaatsen.”* Zus en zo. *“Schaatsen hebben we hier niet, alleen maar schilderijen, maar ik heb een idee waar u wel moet zijn.”* Ik kreeg instructies naar het adres.

hield. Dan kan ik ze net zo goed op de toonbank leggen, dacht ik, en terwijl ik dat deed, kwam mevrouw teruglopen met de mededeling dat ze haar man niet kon bereiken. Ze zag de schaatsjes liggen en zei *“Nou mijnheer u mag wel uitkijken dat ze niet vanzelf weglopen.”* Ze doelde op de aantasting door de houtworm. *“Wat vindt u is zeven gulden teveel?”* Waarop ik zei: *“Nee hoor*

ik neem ze mee, al was het alleen maar om het verhaal hoe ik deze lelijke schaatsjes gevonden heb”. Tijdens het afrekenen zag ik een grote Mercedes stoppen voor de zaak, dat is de baas, laat ik maar maken dat ik weg kom, anders wordt de prijs vast hoger.

Mag je ze wel krulschaatsen noemen?

Op de foto kun je zien hoe armzalig de

schaatsjes er uitzien, mag je ze wel krulschaatsen noemen, vraag ik mij af. De voetstapel is vielvormig, waarvan de voorkant recht is afgezaagd en voorzien van voor en achter een gleuf voor het hak- en teenleer. Lengte voetstapel is 25 cm.

De schenkel is iets omgebogen of gesmeed, waardoor het krulletje een hoogte heeft van 4 cm. Het ijzer is achter bevestigd met een Friese of Groninger schroef. Van de linkerschaats is de schroef vervangen door een slotboutje. Aan de voorzijde steekt de toon in de voetstapel en heeft men ter versteviging een kramdraadje over de voetstapel heen gebogen. Totale lengte 32,5 cm. Gewicht 526 gram. Het bindwerk bestaat nog uit hakleren - waarvan er één vervangen is door een sisaltouwje - en teenleertjes. Vooral dat touwtje geven de schaatsjes een armzalige indruk. Dan denk ik: de arme ziel ...

Bart van de Peppel

Laat ik maar maken dat ik weggom

Dat klopte, via de voordeur door de lange gang de trap op naar de zolder. In een hoek vond ik twee paar schaatsen, waaronder de bewuste krulschaatsjes. Toen ik ze in de hand had dacht ik: de arme ziel die hiermee het ijs is opgestuurd. Oud waren ze dat was wel zeker. Helaas er stond geen prijs op de schaatsen, wel op een antiek Betuws sleetje: 325 gulden, best pittig. Dus nam ik aan dat de schaatsen ook weleens prijzig zouden zijn. Ik naar beneden, naar de winkel. Op mijn vraag antwoordde de vrouw: *“er moet beslist een prijs op staan, dus u moet maar even goed kijken.”* Ik weer naar boven en nam de schaatsjes mee. In de winkel hield ik ze achter mijn rug en zei *“Ik kan echt geen prijs ontdekken.”* De dame besloot haar man te bellen op zijn autotelefoon. Ik keek ondertussen om me heen en zag een camera hoog tegen het plafond gemonteerd, zo dat mevrouw gemakkelijk kon zien dat ik die schaatsjes achter mijn rug

Thomas Faber een patroon ontvouwt zich

In het vorige nummer verraste Bart van de Peppel ons met de handgeschreven naam van schaatsenmaker Thomas Faber uit IJlst op de voetstapel van de rechterschaats. Bart vroeg zich af of dit een unicum was. Hans van der Donck helpt hem uit de droom.

Na het lezen van het artikel 'Bijzondere schaatsen 2: Friese schaats met een opvallend kenmerk.' schoot mij te binnen dat ik ook een paar schaatsen moest hebben met een naam op het houtje. Na wat zoeken in mijn collectie vond ik de schaatsen.

Slijtage

Het zijn Friese schaatsen van Thomas Faber uit de tweede helft van de 19^e eeuw. Ongeveer hetzelfde model als de schaatsen van Bart. Op het rechterhoutje staat met sierlijk handschrift 'Faber IJlst' geschreven.

De naam 'Thomas' is er bij mijn rechterschaats waarschijnlijk afgesleten door het schuren van de schoen op het houtje. Bij de schaats van Bart zal hetzelfde zijn gebeurd met de woonplaats 'IJlst'.

Voorloper van etiket?

Ik ga er van uit dat Thomas zijn naam en woonplaats met een stempel in

de linkerschaats heeft gezet en op het houtje van de rechterschaats zijn naam en woonplaats met een penseeltje of pen heeft aangebracht. Waarschijnlijk werd er in die tijd nog geen gebruik gemaakt van etiketten.

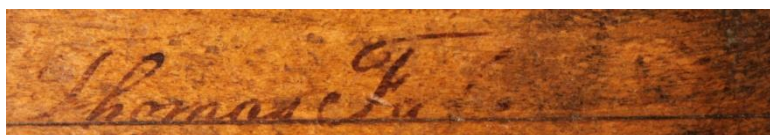
Mijn schaatsen zijn dus het tweede paar met deze tekst in handschrift.

Zijn er nog meer verzamelaars met een dergelijk paar Friese schaatsen?

Hans van der Donck

Bijschriften bij de afbeeldingen van boven naar beneden:

1. Stempel THOMAS FABER YLST in linkerschaats HvdD
2. Handschrift 'Faber IJlst' in rechterschaats HvdD.
3. Handschrift 'Thomas Faber' in rechterschaats BvdP
4. Friese schaatsen van Thomas Faber HvdD

Raadsel rondom een krulschaats

Op de najaarsbijeenkomst 2017 in Ameide heb ik een paar krulschaatsen van Nico Pieterman gekocht. Waarschijnlijk, vertelde hij, zijn deze schaatsen gemaakt door een smid of het zijn huisvlijt- of zelfgemaakte schaatsen. Ze zijn nooit gebruikt want er zitten geen riemgaten in. Voor mij echter een prachtige aanwinst.

Kenmerken

De schenkel is 42 cm lang en 0,5 cm breed en heeft een krul van 7 cm. De staart loopt schuin af. De voetstapel is van eikenhout en vioolvormig, echter zonder riemgaten om de schaatsen onder te binden. De bevestiging van de schenkel op de voetstapel is vastgeklonken door middel van drie pennen. Het geheel is een zware schaats.

Zaagsporen

Bij nadere inspectie valt het op dat op de voetstapel, voor en achter, zaagsporen zijn en restanten van schroeven of iets dergelijks.

Mijn vermoeden is dan ook dat er op deze schaatsen een voetplaat, schoen of slof was gemonteerd.

Zijn er leden die zoiets bezitten of er iets over weten? Laten we dan deze puzzel oplossen.

Simon Verschueren

Column Jan de Wit

Van hebberigheid naar fascinatie

Velen van ons zullen het ongetwijfeld wel eens meegemaakt hebben: je stuit op zolder of in de kelder op een bananendoos die vreselijk in de weg staat, maar waarvan je niet meer weet wat er eigenlijk in zit. Geleid door een opkomende irritatie trek je het deksel van de doos en met een diepe zucht constateer je dat hij vol zit met schaatsen. Van die houten doorlopers en een enkele 'nekbreker', sommigen helemaal verroest en achteloos in een krant uit begin jaren tachtig gewikkeld. Meestal komen ze uit de fabriek van Nooitgedagt of Ruiter. Als de irritatie verdwenen is en je enkele paren door je handen hebt laten gaan, voel je weer de gloed op je wangen toen je ze voor het eerst op die rommelmarkt in het buurdorp in je handen had. Je rekende een paar guldens af en je liep nog wel langs al die andere kramen met porseleinen theekopjes, fraai gepoetst koperwerk en tweedehands streekromans, maar kritisch speuren deed je niet meer. Je dag kon niet meer stuk. Eenmaal thuisgekomen volgde een vast ritueel van kijken, zoeken naar merktekens, schuren om die onduidelijke inslagen beter zichtbaar te maken en als er dan een naam gevonden werd, ging je zoeken. Dat was niet zo eenvoudig. Internet was er nog niet. Als je geluk had was je ergens, tussen de tweedehands boeken, al eens gestuit op het boekje van Anrie Broere, *Schaatsen en Schaatsenmakers in de 19^e en 20^e eeuw* (Franeker, 1988). Daarin werden zo'n vijftig schaatsenmakers en dertig schaatsmerkjes genoemd. Als je verder wilde gaan, moest je het geluk hebben een medeverzamelaar te ontmoeten, die bekend was met 'De Poolster'. Als je eenmaal binnen die club van verzamelaars verkeerde, ging het hard met je kennis van de schaats en met je verzameling. Toen ik lid werd, ijldde de discussie over ruilen contra kopen/verkoop nog na, maar toen de

*Je hoop is
gevestigd op
een nieuwe
generatie
verzamelaars*

eerste veiling plaats vond (was dat in oktober 2000?) ging het hard. Bijzondere schaatsen kwamen binnen het bereik van velen, als je tenminste wat te besteden had. Zet zo'n tachtig verzamelaars in een zaaltje en laat ze bieden op niet alledaagse schaatsen. Niet zelden werd een kavel verkocht voor het dubbele, of zelfs meer, van de inzetprijs. Onder de inzetprijs werd er niet verkocht. De kas van De Poolster was in één klap riant gevuld. De schaatsen bleven in ieder geval behouden voor het Nederlands cultureel erfgoed, maar de prijzen maakten, onbedoeld, een stormachtige ontwikkeling door. Was dat nu de hebberigheid van de verzamelaar? Hebberigheid is in de Nederlandse cultuur geen eigenschap waarmee je te koop kunt lopen.

Ieder mens is er echter wel in meer of mindere mate mee behep(b)t, maar als je iets wilt hebben voor alleen maar de 'heb', maak je daar geen goede sier mee. Wanneer je echter kans ziet je verzameling uit te breiden met een topstuk, waarvan het enige nut 'het bezit' is, wek je bewondering! Veel later blijkt die hebberigheid een eerste fase. Langzaam ontwikkelt zich de fascinatie, die vanaf het begin in aanleg aanwezig is. Fascinatie is betovering, door de (aan)blik beheerst zijn, animo. Voor fascinatie is bezit niet direct noodzakelijk. Musea, andermans collecties en niet in het minst 'het internet' kunnen die fascinatie uitbreider voeden dan het bezit. Je tastbare verzameling verliest aan belang. Die ontwikkeling lijkt me dan ook de belangrijkste oorzaak van de teleurstelling over de opbrengst van de jongste Poolsterveiling. Natuurlijk, je moet eerst het bezit van mooie items najagen voor de fascinatie zo sterk wordt dat je die mooie Friese doorlopers in een doos kunt opbergen en vergeeten! Voor veel van ons komt er dan een moment dat je van je verzameling of een deel daarvan af wilt. Je hoop is dan gevestigd op een nieuwe generatie verzamelaars waarbij de hebberigheid voorlopig nog sterker is dan de fascinatie.

SCHAATSBIBLIOTHEEK 33

De Bordings

Er wordt niet geschaatst in deze aflevering van de *Schaatsbibliotheek*. Ron Couwenhoven gaf me ooit in een van zijn boeken de bijnaam *'de bibliothecaris van het ijs'*. Zelf benadruk ik dikwijls dat mijn collectie boeken (en wat dies meer zij!) als verzamelthema 'publicaties over ijs en/of schaatsenrijden' draagt. Op natuurijs kun je niet alleen schaatsen, maar kon je vroeger ook beroepsbezigdheden uitoefenen. En dan zijn we snel aangeland bij een van de meest dramatische en tegelijkertijd een van de meest fascinerende gebeurtenissen die zich ooit op het Nederlands ijs heeft afgespeeld: het ijselijke avontuur van de Bordings. Exact zes jaar geleden schreef ik in het kerstnummer een aflevering (*Drie op een schots*), waarin vooral werd ingezoomd op (kinder)boeken die gebaseerd zijn op het ijzingwekkende verhaal van die ongewenste zwalktocht van drie Durgerdammer vissers in 1849. Bibliografisch gezien en ook qua aanwinsten is er volop aanleiding om nog eens stil te staan bij die geschiedenis.

Authentiek

Tegenwoordig kunnen we met enkele muisklikken krantenberichten uit die dagen tevoorschijn toveren. Als lezer word je dan bijvoorbeeld ook nadrukkelijk bepaald bij de angst die het thuisfront destijds moet hebben geleden. Neem alleen de oproep in het *Algemeen Handelsblad* van 18 januari 1849 waarin al met alle scenario's rekening werd gehouden: *'Diegenen welke iets van deze MENSCHEN, hetzij levend of dood, mogt vernemen, wordt verzocht daarvan onverwijld kennis te geven aan den Burgemees-*

ter van Durgerdam.' Negen dagen later – twee weken na hun vertrek – werden vader Bording en zijn twee zonen aan de overkant van de zee door Vollenhover vissers van een ijsschots aan land gebracht. Die redders waren toen nog maar net op de hoogte van de vermissing van hun collega's. Maar de climax van het bizarre verhaal moest toen nog komen. Ten gevolge van de doorstane ontberingen overleed negen dagen na aankomst de oudste zoon en uiteindelijk bezweek vader Bording bijna een volle maand na de reddingsactie.

Het relaas over hun veertiendaagse omzwervingen over de Zuiderzee dat met name vader Bording in een korte periode van spraakzaamheid aan enkele Vollenhovenaren had kunnen vertellen, gevoegd bij de inlichtingen van de jongste zoon, plus de trieste follow-up aan de wal zorgde ervoor dat toen pas in volle omvang tot iedereen doordrong welk drama zich in een aantal weken had afgespeeld. Naast de financiële revenuen die werden verzameld, hebben we het aan 'De Commissie ter behartiging der belangen van de Durgerdammer Visschers' te danken dat de feiten van de helletocht aan het papier zijn toevertrouwd. Dat *Authentiek verhaal der wonderbare redding van Klaas Klaassen Bording en zijn beide zonen, na een veertiendaagsch omzwerven op het drijvend ijs in de Zuiderzee; uitgegeven ten voordeele der geredden door eene Commissie te Vollenhove* verscheen in mei 1849. Terecht wees Michiel van Straten in zijn prachtige boek *Zee van ijs* (2011) op de toch wat vreemde titel als je bedenkt dat ook de dramatische afloop op het land in het 'Authentiek verhaal' wordt beschreven. Wat daarvan ook zij, ik ben nog altijd blij, dat ik in de

jaren negentig via onze in 2006 overleden medeverzamelaar Klaas Bording (inderdaad: een nazaat van ...) een overdruk kreeg van het originele exemplaar dat hij in

Drie Personen Vermist.

In den nacht van Zaterdag op Zondag 11. begaven zich Drie Visschers, zijnde **VADER** met **TWEE ZOONS**, te Durgerdam over het ijs in de rigting naar Pampus, op wier terugkomst de **BEDROEFDE VROUW** met **4 KINDEREN** tot heden te vergeefs wacht. Het Linnengoed is gemerkt B. K. Diegenen welke iets van deze **MENSCHEN**, hetzij levend of dood, mogt vernemen, wordt verzocht daarvan onverwijld kennis te geven aan den Burgemeester van Durgerdam. (843)

**AUTHENTIEK VERHAAL
DER WONDERBARE REDDING VAN**

**KLAAS KLAASSEN BORDING
EN ZIJNE BEIDE ZONEN**

**NA EEN VEERTIENDAAGSCH OMZWerven OP HET DRIJVEND
IJS IN DE ZUIDERZEE**

bezit had. Die overdruk met een blauwe omslag werd uitgegeven in maart 1993. Zes jaar later kreeg ik van hem ook nog een 'reprint' met een grijze omslag 'uitgegeven ter gelegenheid van de 150-jarige herdenking van de barre tocht in januari 1999'.

Toevalstreffers

Terug naar 1849. Al in maart van dat jaar publi-

ceerde de bekende dominee-dichter Jan Jakob Lodewijk ten Kate een uitvoerig gedicht met als titel *De Durgerdamsche Visschers*. Noem het gerust een toevalstreffer, dat moment dat je het in Haarlem uitgegeven boekje van 47 pagina's in originele staat in bezit krijgt. Ten Kate

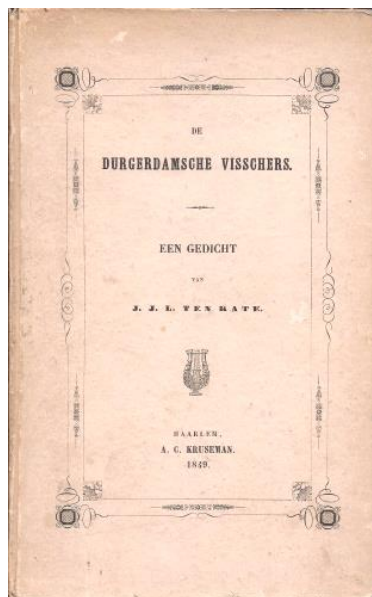
kon in maart niet beschikken over dat authentiek verhaal, dat immers pas in mei verscheen. Hij koos ervoor Klaas Bording zelf als 'verhaler' op te voeren. Zijn bron was *De Nederlander* van 7 februari 1849 waarin de Vollenhover predikant ds. B.J. Dibbets diverse lotgevallen, hem moeizaam verteld door vader Bording, wereldkundig had gemaakt. Dat jaar verscheen ook nog een veel beknopter rijmproduct. Ik werd op het bestaan daarvan geattendeerd na aankoop van de ingebonden jaargang 1969 van het maandblad *Ons Amsterdam*. Daarin publiceerde H. van Zijl drie artikelen met de veel gebruikte titel *Veertien dagen op een ijsschots*. In zijn slotbijdrage schreef hij: 'En dan was er in 1849 ook nog bij F.G.L. Holst in de Rozenstraat bij de Prinsengracht in Amsterdam een rijmprint verschenen onder de titel "De drie Schippers" met een afschuwelijk lelijke afbeelding van drie mannen, die meer op eskimo's dan op zuiderzeevissers leken'. Die rijmprint heette in werkelijkheid *De Drie Visschers*. Ik kan dat weten, want toevals-

treffer nummer twee: een kopie van dat acht bladzijden dunne geschrift lag opgevouwen achter in dat oude boekje van Ten Kate! Dat dichtwerkje met enige begeleidende tekst zou wel eens het eerste gepubliceerde boekje kunnen zijn. Het staat volledig in het teken van de redding van het drietal. Van een dramatische afloop is dan nog geen sprake.

Elsje Bording

Over gedichten gesproken: zes jaar geleden vertelde ik dat Miek Dorrestein haar boek *Veer-*

tien dagen op een ijsschots (1986) begint met Jacobien Bording die op school een spreekbeurt moet houden. Thuis vindt ze – verborgen in de boekenkast – een klein vergeeld boekje *Verzen van de Noord-Hollandsche Visschers-huisvrouw Elsje Bording*. Daaruit citeert haar vader het begin van het gedicht *Veertien dagen op een ijsschots*. Nog maar kort geleden liep deze verzamelaar tegen dat ‘vergeelde boekje’ aan om alras tot de conclusie te komen dat in die verzenbundel uit 1925 echt niet dat geciteerde gedicht staat. Blijkbaar veroorloofde Miek Dorrestein zichzelf deze vrijheid om het kinderboek niet te ingewikkeld te maken. Met enige schroom, maar met bibliografische nauwkeurigheid corrigeer ik toch maar deze overigens door mij zeer gewaardeerde schrijfster. Wie dat gedicht wil lezen, kan te rade gaan bij de uitgave *Durgerdam en de Bordings*, nummer 1 van de

jaargang 1970 van het Vrienden-blad *Uit het Peperhuis* van het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen. In dat zeer lezenswaardige nummer kom je niet alleen de met toestemming overgenomen artikelen van H. van Zijl uit *Ons Amsterdam* tegen, maar o.a. ook een bijdrage van dezelfde schrijver over *Durgerdams dichteres Elsje Bording (1875-1947)*. Aansluitend aan dat artikel volgt de publicatie van het gedicht *Veertien dagen op een ijsschots*. Van Zijl ontleende dat aan het nieuws- en advertentieblad *De Waterlander* van 12 januari 1929. Vier jaar dus na verschijning van die verzenbundel. Nog een detail. Als Jacobien Bording de eerste keer in die bundel zit te bladeren, ziet ze ook ineens een foto staan: ‘O, daar had je de dichteres, zeker met haar zoontje. Ze droeg een lange ouderwetse jurk en had opgestoken haar. De degelijkheid in persoon.’ Jullie raden het al: ook die foto komt niet voor in die gedichtenbundel, maar wel degelijk óók in de uitgave *Durgerdam en de Bordings*.

Overijsselse Bibliotheek Dienst

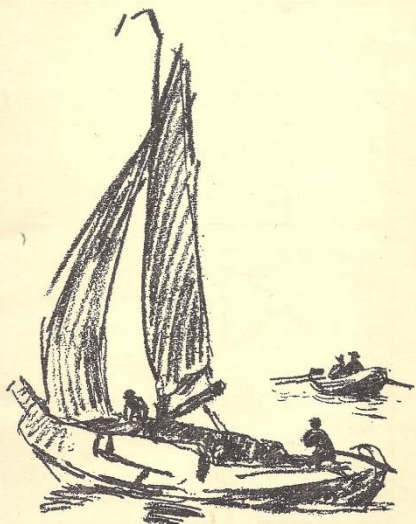
Klaarblijkelijk organiseerde de nu niet meer als zodanig bestaande Overijsselse Bibliotheek Dienst in Nijverdal in 1991 een kleine tentoonstelling met de titel *14 dagen op een ijsschots*. Die dienst publiceerde daarbij in de Transisalana Reeks een boekje van 20 pagina’s: *Beschrijving van de vitrine collectie; bijeengebracht met speurwerk van G.T. Hartong en samengesteld door G. Bartels-Martens*. Op een uitstekende manier wordt in deze brochure achtergrondinformatie verstrekt bij de tentoongestelde boeken. Verrassend is daarbij vooral de aanwezigheid van nog een derde rijmproduct uit 1849. Dat heette *De wonderdadige redding van drie Durgerdamsche visschers, Klaas Bording en zijne twee oudste zonen*, uitgegeven te Monnickendam, bij P. de Boer, Pz. (8 blz.). Wie mij nog eens aan dat werkje – ‘op rijm, in 10 regelige coupletten’ – kan helpen, al is het maar in kopievorm, die dank ik bij voorbaat.

En om het helemaal boeiend te maken, vind ik zeer recent in de bundel *Verzen bij de vleet* (ook

DURGERDAM
EN DE
BORDINGS

VERZEN BIJ DE VLEET

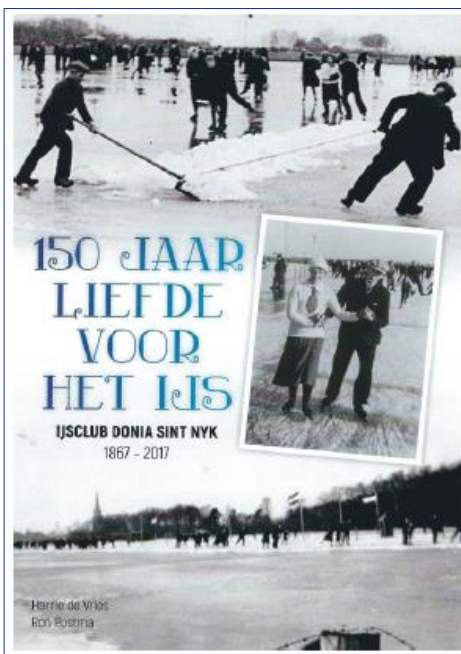

een *Uit het Peperhuis*-uitgave, maar dan uit mei 1964) een anoniem gedicht uit 1849 *Merkwaardige en wonderbare redding van een vader met zijn twee zonen, uit een verschrikkelijk doodsgevaar op het ijs*.

Anna Enquist

Wie nu na al die bibliografische informatie over oude publicaties mocht denken, dat het verhaal van de Bordings voldoende is uitgesponnen, attendeer ik tenslotte op een tamelijk recente literaire toevoeging. In 1999 publiceerde de bekende schrijfster Anna Enquist de verhalenbundel *De kwetsuur*. Ze opent dat boek met het verhaal *De oversteek*. Aan het eind van die 16 pagina's staat als toevoeging: 'Gebaseerd op: *Authentiek verhaal der wonderbare redding van Klaas Klaassen Bording en zijn beide zonen*,' enz. De zoveelste bewerking van het bekende verhaal, maar ditmaal met een geheel eigen invulling. Tijdens de reis glijdt vader Bording met een stuk afgebroken schots de diepte in. En aan het eind slaan de vissers van Vollenhove hun pikhaken in een broze ijsschots: '*Een slee, een lijk, een jongen*.' Alleen de jongste zoon Jacob wordt levend de zeekamer van het logement ingedragen: '*Ik ben een held, denkt hij. Ik heb de oversteek overleefd*.'

Hedman Bijlsma

JUBILEUMBOEK

IJscub Donia Sint Nicolaasga heeft ter gelegenheid van haar 150-jarig jubileum een prachtig jubileumboek uitgegeven.

Dit 190 pagina's tellende boek is voorzien van vele historische feiten en fotomateriaal. Het is genaaid ingebonden en voorzien van een hardcover.

Dit mooie naslagwerk is verkrijgbaar voor **slechts € 12,50** (verzendkosten € 4,50) en is telefonisch te bestellen via (0513) 43 10 68 of de website www.ijscubdonia.nl.

Ansichtkaarten 2 + 3 –

schaatsenslijpers

Jan van Eijk kwam via de Tienhoven Toontdag in contact met een verzamelaar van ansichtkaarten, die ook opmerkelijke kaarten met ijsvermaak bezit, én beschikbaar stelde voor gebruik in *Kouwe Drukke*. Na het ijskolven in Krommenie uit het vorige nummer duikelen we nu het zuidelijke Zeeland in, waar een schaatsenslijper een graantje mee pikt in de winter. En vervolgens belanden we in het Vondelpark in Amsterdam.

Schaatsenscherper

Een prachtige kaart gedateerd 1900-1910 met een onderwerp dat op foto's en ansichtkaarten niet vaak voorkomt. Opvallend is dat bij deze kaart uit Middelburg, de benaming schaatsenscherper gebruikt wordt. Misschien gebruikelijk in Zeeland. Bij dit slijpapparaat, gebouwd op een kruiwagen, wordt de boom van de kruiwagen gebruikt om op te zitten voor het onderbinden en afdoen van de schaatsen.

Het jongetje op klompen is het hulpje; hij moet aan het grote wiel draaien dat de slijpsteen in gang zet. Zo'n groot wiel werkt als vliegwiel en zal wel makkelijk draaien.

Het bekende oude kinderversje *In een blauw geruite kiel, draaide hij aan het grote wiel* zal net als bij de orgeldraaier ongetwijfeld van toepassing zijn geweest.

Schaatsservicepunt

De Amsterdamse kaart is ook van begin 1900. Op de walkant van het Vondelpark is een heel 'schaatsservicepunt' gebouwd. Duidelijk zie je de banden, veters en het leerwerk hangen, ook zijn schaatsen te herkennen. Het was misschien ook wel een schaatsenverhuur?

Er staat ook een schaatsenslijpapparaat bij, gebouwd op een handkar.

Met de schaatsen onder staptten ze zo op de walkant. Op een braampje meer of minder werd denk ik niet gekeken. Tegenwoordig trouwens ook niet, zoals ik met schaatsenslijpen tijdens een natuurijsperiode nog wel eens tegenkom.

De man met de pet voor de kraam, zal de rad-draaier van de slijpmachine wel zijn.

'Ijsvermaak' staat op de kaart, maar voor de schaatsenslijpers was het denk ik geen vermaak. Het zal koud en hard werken zijn geweest, misschien ook wel uit noodzaak.

Jan van Eijk

De Schaatsenscherper op het ijs, Middelburg

Reacties op ansichtkaart met ijskolvers

Jan van Eijk schrijft in KD60 over de kaart met de ijskolvers, waar bij hij een slag om de arm houdt met betrekking tot de plaats van handeling. Maar het staat vast dat deze foto in Krommenie werd gemaakt.

Op de Durgsloot in Krommenie

De foto werd gepubliceerd in het jubileumboek *IJsbond Hollands Noorderkwartier 1895–1920* met het bijschrift: *'De IJsclub Krommenie houdt een Kolfwedstrijd op een gedeelte van hare banen.'*

Er is geen datering bij vermeld en in het boek worden ook verder geen mededelingen gedaan over deze foto. Van deze kolfpartij zijn ook nog andere foto's bekend. Daaruit blijkt dat de baan op de Durgsloot in Krommenie lag.

Ron Couwenhoven

Gauke Bootsma reageerde telefonisch op het stukje over ijskolven:

"In ons museum is een grote foto op dik karton van deze ijskolvers te zien. Het vermoeden dat het over kolfclub "Onder ons" uit Krommenie gaat klopt. Maar niet uit 1903.

De foto is gemaakt bij een wedstrijd op 27 januari 1907, aldus de in mooi handschrift geschreven tekst op de achterkant van de foto."

Jan van Eijk was er zelf ook nog niet klaar mee:

Ik heb nog even gezocht op internet en vond dezelfde foto met als bijschrift *'Kolven op het ijs op de Durgsloot achter sociëteit "Ons genoeg" te Krommenie in 1910'*. Wat nu het juiste jaartal is weet ik niet zeker, maar ik denk dat 1907 op de grote foto in Hindeloopen het meest waar-

schijnlijk is. Misschien dat de ansichtkaart van deze foto uit 1910 is. Wie het precies weet mag het zeggen.

Gauke Bootsma / Jan van Eijk

De schaatsenslijper

Bij schaatsijs rook de slijper van scharen, messen en andere werktuigen zijn kans op een extra verdienste. Schaatsen werden doorgaans aan huis geslepen, maar de mobiele slijper zocht door de eeuwen heen ook vaak de ijsbaan op. Slijpstenen konden op verschillende manieren in gang worden gezet.

Zwengel

De meest eenvoudige aandrijving is de overbrenging via een zwengel die rechtstreeks met de slijpsteen is verbonden. We zien deze methode op het schilderij *De schaatsenslijper* van Christoffel Bisschop (afb. 2). Slijpen deed je met beide handen, dus de slijper had een hulpje nodig aan de zwengel. In Hindeloopen, waar het tafereel is gesitueerd, was dit een vrouw.

*Hendrick Avercamp, circa 1620
Twee studies van een scharenslijper
Windsor Castle Royal Collection RCIN 906471*

Voetpedaal

Veel vindingrijker is het aandrijfmecanisme via een voetpedaal dat we vooral kennen van spinnewielen en pottenbakkersschijven. Hendrick Avercamp schetste en tekende zo'n mechanisme bij het werktuig van een scharenslijper.

Als je goed kijkt zie je dat het voetpedaal via een dunne stang is verbonden met de zwengel aan de steen. Hulp was dus overbodig. Boven de steen staat een watervat met een kraantje om de steen nat te houden. Het geheel is op een kruiwagen gemonteerd.

Eenzelfde uitvoering is bekend van een penning uit 1577 van het scharenslijpersgilde uit Amster-

*Replica van De schaatsenslijper, detail
naar Christoffel Bisschop
Origineel circa 1860-1877c
Collectie Jan van Eijk*

dam; zie inventarisnummer PA 143 in de online collectie van Amsterdam Museum.

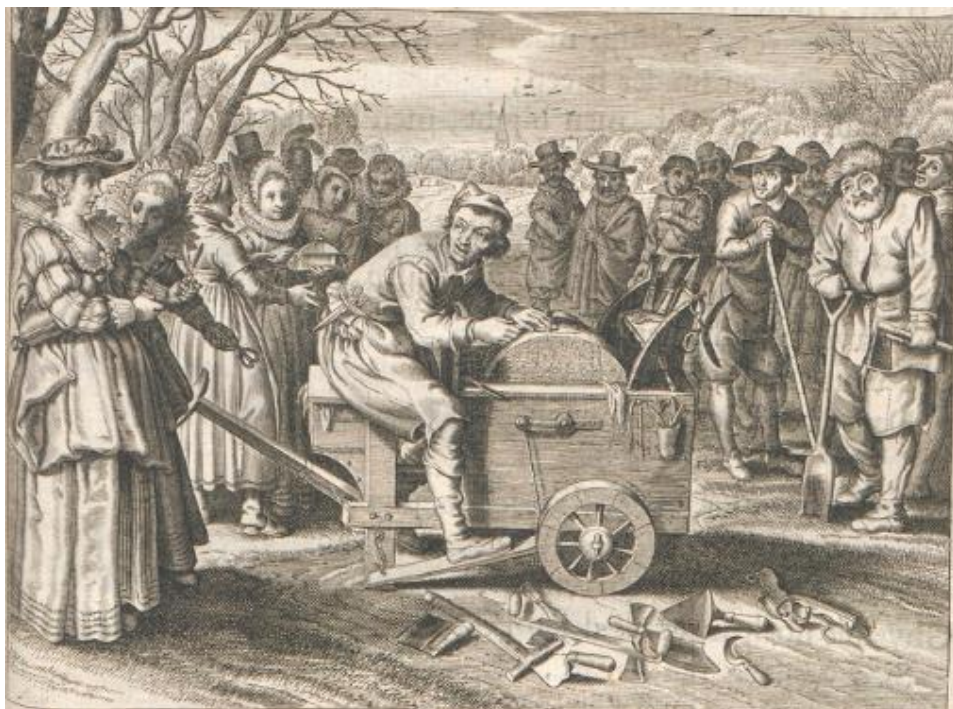
Ook de aandrijving van het apparaat van de *Sinnighe*

Zeeusche slyper van Adriaen van der Venne uit 1623 werkt op dezelfde manier. Hier zien we echter geen waterton; de steen draait door de met water gevulde bak van zijn handkar en

Scharenslijp, Adriaen van de Venne, 1623

Uit: De Zeeusche nachtegael deel 4

Collectie Universiteit van Utrecht

blijft dus continu nat. Alweer een verbetering dus, alhoewel zo'n zware kar niet snel bruikbaar was op het ijs. Voor de kar liggen verschillende voorwerpen te wachten op een slijpbeurt; met name een sikkel, troffel en een paar schaatsen zijn duidelijk te onderscheiden.

Voetaandrijving als techniek was niet nieuw rond 1600. Pottenpakkersschijven werden in het Midden-Oosten al in de eerste eeuw voor Christus met de voet aangezwengeld.

Vliegwiel

Nog ingenieuzer was een slijpsteen met een gigantisch vliegwiel, zoals we zien op de Ansichtkaarten die Jan van Eijk bespreekt op de vorige pagina's.

Zo'n groot vliegwiel is weliswaar moeilijk op gang te brengen, maar als het eenmaal draait blijft de omwenteling gelijkmatig. Het grote wiel was via een riem verbonden met een veel kleinere as die aan de slijpsteen zat. Hierdoor waren veel minder pedaalslagen nodig voor de rotatie. Vergelijk het met je fiets: met de ketting op een groot tandwiel voor en op een klein blad achter kun je een grote snelheid bereiken met relatief weinig omwentelingen. Al kost het wel meer kracht om de gang er in te krijgen en te houden. Dat was bij het vliegwiel van de scharen- of schaatsenslijp niet anders en om die

Digitale bronnen:
 Wikipedia
 Joodsmonument.nl

reden hielp het als iemand het vliegwiel met een handbeweging in gang zette.

Schaatsenslijpers met vliegwiel op het ijs zien we ook op foto's van de Amsterdamse grachten en de Boerenwetering. Ze hoorden in de hoofdstad kennelijk bij het winterse straatbeeld. Geen wonder dat tekenaar Jan Rinke er in 1915 een opnam in het knipselprentenboek *Jong Holland op schaatsen, een dag op het ijs*, dat zich herkenbaar afspeelt in Amsterdam. Met de uitgeknipte prentjes konden kinderen zelf een 'Hollandsch winterfeest' in elkaar zetten.

Rinke tekende de schaatsenslijperssteen met vliegwiel bijna schematisch: via de krul aan het voetpedaal loopt er een aandrijfstang naar een zwengeltje aan het vliegwiel; de riem aan het vliegwiel staat in verbinding met een as, die vanaf ons gezichtspunt verborgen is achter de slijpsteen. Daarboven het inmiddels bekende watervat met kraantje.

Na de oorlog verdwenen de 'vliegwielen' van het decor. Schaatsen werden geslepen met elektrische slijpmachines. Of die ook op het ijs werden opgesteld zou ik niet durven zeggen.

Niko Mulder

Het droeve lot van Jacob Fles

Bij alle knipprentjes uit *Jong Holland op schaatsen* van Jan Rinke hoort een versje. Zo ook bij zijn schaatsenslijp:

"k Slijp schaatsen, 'k slijp schaatsen", roept Jacob Fles,

"Ze worden nog scherper dan 't scherpste mes."

De naam Jacob Fles rijmt vol op 'mes', maar was niet verzonnen. Er bestond een Jacob Fles in Amsterdam, geboren op 29 juni 1897 en dus zo'n jaar of 18 toen Jan Rinke zijn versje schreef. Of deze Jacob, los werkmán, ook actief was als scharenslijp, heb ik niet kunnen achterhalen, maar mag niet worden uitgesloten. Heeft Rinke de scharenslijp van Fles wellicht als voorbeeld gebruikt? Hij trouwde in 1920 en zou samen met Betje Grootkerk tien kinderen krijgen. Het gezin woonde jarenlang in de Louis Bothastraat - nu de Albert Luthulistraat - drie hoog op nummer 22 in Amsterdam-Oost.

Jan Rinke kon tijdens de Eerste Wereldoorlog niet weten dat er nog een Tweede zou volgen; een oorlog die de jood Jacob Fles, niet zou overleven. Hij stierf in 1942 in Auschwitz, net als zijn vrouw en alle tien hun kinderen.

Johannes Fleur

Abraham Montagne Izacz. schreef in 1859 het boek *De Stad Leiden*.

Het is een album met afbeeldingen van enige hoofdgebouwen en de fraaiste gezichten in en nabij de stad Leiden, zoals bijvoorbeeld onderstaande afbeelding van het ijsvermaak bij herberg De Vink. Er worden over een langere periode heel veel namen genoemd van bewoners en soms een uitgebreider beschrijving van een persoon.

Vermaard schaatsenrijder

Via de Botermarkt op de Breedestraat aangekomen (blz. 77) schrijft Montagne het volgende:

‘van het daarachter gelegen en aan de Breedestraat uitkomend huis, aan den Boekverkooper Rensink toebehoorende, dat vroeger het eigendom was van Jan Fleur, een vermaard schaatsenrijder, naar wien de sierlijke wendingen den naam van fleuren hebben verkregen.’

Door Jan van Geuns (*Volledig leerstelsel van kunstmatige ligchaams-oefeningen*, dl 2, 1812) werden oude heldendaden over het schaatsenrijden in Leiden toegeschreven aan de broers Cornelis en Paulus Fleur, maar hier wordt een ander familielid naar voren geschoven. De vader van Johannes was een achterneef van Cornelis en Paulus.

Van knecht tot meester

Johannes Fleur, heeft zich van timmermans-knecht opgewerkt tot meestertimmerman en leefde van 1757 tot 1832. Onderzoek heeft uitgewezen dat hij in 1810 eigenaar werd van het huis op de Nobelstraat vrij om 550 gulden gereed geld. Hij verkoopt het huis - in wat inmiddels de Breedestraat is gaan heten, met het huisnummer 238 - in 1823.

Ons kent ons?

Voor alle duidelijkheid Cornelis Christiaan Fleur leefde van 1735 tot 1776 en Paulus van 1737 tot 1827. Jan Fleur zou de beide broers dus gekend kunnen hebben.

Tijdens de jeugd van de schrijver leefden Paulus en Jan nog, maar gezien het leeftijdsverschil zal Montagne (1810–1897) hen niet of nauwelijks persoonlijk hebben gekend. Jan van Geuns was wél een tijdgenoot van Johannes, maar noemt hem niet.

In *De Volksvermaken* (1871) van Jan ter Gouw worden alleen de broers Cornelis en Paulus Fleur genoemd.

Alle naspeuringen ten spijt heb ik tot nu toe geen andere berichten over het schaatsenrijden van Jan Fleur gevonden.

Aad van den Ouweelen

Meer over de gebroeders Fleur op [Schaatshistorie.nl](#) en op pagina 169-171 in *Schaatsenrijden* van Mr. J. van Buttingha Wichers (herdruk)

Uit vroeger tijd in beeld gebleven

Wanneer op oude schilderijen, in prenten of tekeningen, schaatstaferelen bekeken worden, valt dikwijls de opmerking te horen: Ja, zó was het vroeger! Het is een normale reactie, die ieder van ons zou kunnen maken. Maar wat is 'vroeger'? Wat wordt daarmee bedoeld? We zijn eraan gewend geraakt om in het tijdperk 'vroeger' alles op te bergen wat als 'oud' gezien wordt. Maar 'oud' is een ruim begrip en bij 'vroeger' bestaat er weer een tijd die nog eerder is geweest. Het lijkt misschien verwarrend, maar het is van betekenis bij het interpreteren van schaatstaferelen.

Kaakslede

Zo kan in een oude schaatsafbeelding uit de 17^e eeuw een element zijn opgenomen dat stamt uit de middeleeuwen, bijvoorbeeld een kaakslede. Een kaakslede uit de middeleeuwen hoort niet thuis in de realiteit van de 17^e eeuw. Zou de kaakslede wel zijn afgebeeld, dan mogen we niet concluderen dat er in de 17^e eeuw kaaksledes op het ijs waren. De conclusie moet zijn dat de maker van de 17^e-eeuwse afbeelding waarschijnlijk een middeleeuws voorbeeld gehad heeft waaruit hij de kaakslede heeft overgenomen. In het kunsthistorisch jargon spreekt men in zo'n geval van een 'ontlening'.

Winter in de almanak

Een mooi voorbeeld is te vinden in het boek van Jeroen Salman dat ik tegenkwam in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. Jeroen Salman

Een **almanak** is een kalenderboekje met vermelding van astronomische gegevens, feestdagen en dagheiligen. Verder zijn dikwijls praktische zaken opgenomen passend bij de doelgroep waarvoor de almanak is gemaakt. De Koninklijke Bibliotheek in Den Haag beschikt over een grote collectie almanakken en op haar website is een mooie webexpositie gemaakt van 25 exemplaren, te vinden onder de titel 'Tijd gebonden' [*].

promoveerde in 1997 op het proefschrift *Populair drukwerk in de Gouden Eeuw: de almanak als lectuur en handelswaar*. In 1999 verscheen van het proefschrift een handelseditie, die in 2011 in ongewijzigde vorm nog een keer werd uitgegeven (ref. 1). Alle drie de edities zijn in de KB aanwezig.

Jeroen Salman vermeldt in zijn boek (p. 173) een almanak gedrukt door Broer Jansz in Amsterdam in 1640. De maanden zijn uitgebeeld zoals hij schrijft op '*traditionele, middeleeuws-agrarische wijze*'. De houtsnede bij de maand december laat zien dat het winter is (afb. 1). Het landschap is kaal en het water is bevroren. Drie mensen zijn op het ijs. De een zit op een soort prikslee, de ander staat op schaatsen en met de rechterhand aan de rand van zijn hoed lijkt het alsof hij zich presenteert aan de beschouwer. In het midden op de achtergrond is een derde

1. *Almanak gedrukt door Broer Jansz in Amsterdam, 1640*

figuur bezig zijn schaatsen onder te binden. De steenbok in de cirkel linksboven is als sterrenbeeld een extra aanwijzing dat het hier om de maand december gaat. Deze manier van uitbeelden is niet de stijl van de 17^e eeuw. Hoe is dat te verklaren? Door meerdere kalenders te bestuderen werd een gelijkenis gevonden met de decemberafbeelding in een Schaapherderskalender uit 1513.

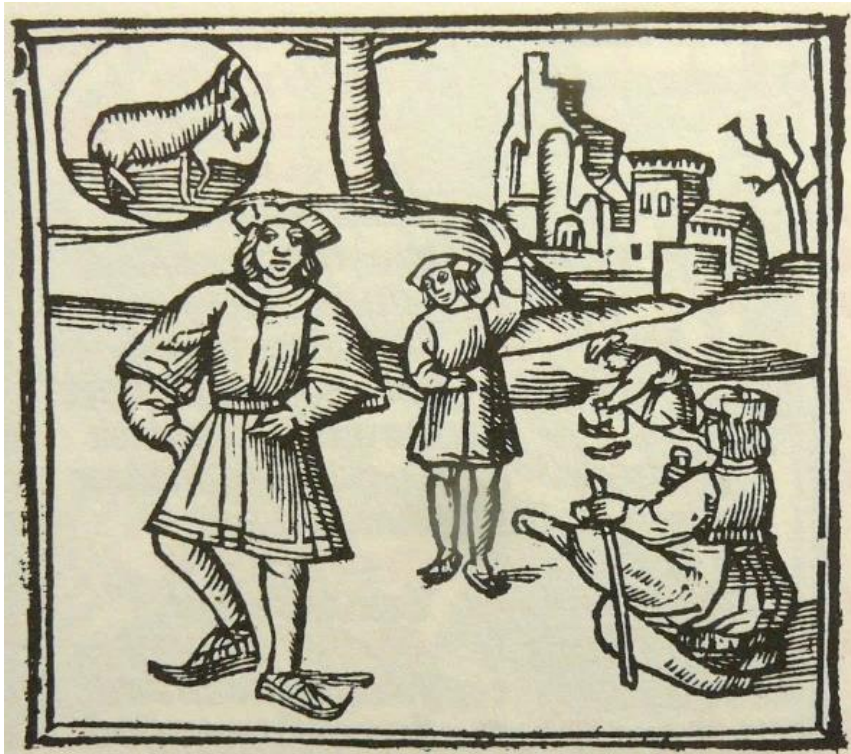
Schaapherderskalender

Wat is een Schaapherderskalender?

De schaapherderskalenders vormen binnen de almanakken een aparte groep. Met name door de mooie houtsneden zijn ze altijd bijzonder populair geweest. Op de KB-website staat beschreven dat het succes van de schaapherderskalender ook te danken is aan de wijze levenslessen die erin staan. Een grote rol speelt de magische aantrekkingskracht van een fictieve, geïdealiseerde schaapherder, die de dag te midden van zijn schaapskudde filosoferend doorbrengt en 's nachts uitgebreid de sterren bestudeert. De herder is het symbool van een gelukkig, tevreden en bescheiden mens, die een redelijk zorgeloos bestaan heeft en een voorbeeld is voor een gezond en minder zondig leven. [einde citaat KB-website]

Schaatstafereel vervangt open haard

De eerste Schaapherderskalender werd gedrukt in 1491 in Frankrijk en kort daarop verschenen ook edities in Engeland en Duitsland. De oudste Nederlandse Schaapherderskalender werd gedrukt in 1511 te Brussel. Voor het huidige verhaal is van belang het exemplaar uit 1513 *Der Scaepherders Kalengier* gedrukt door Willem Vorsterman in Antwerpen. Van deze unieke druk bestaat een hedendaagse uitgave die

2. Schaapherderskalender, Vorsterman 1513

aanwezig is in de collectie van de KB (ref. 2). De *Kalengier* gaat terug op een Franse versie. Bij de Nederlandse uitgave werd voor de maand december een aanpassing gemaakt. In plaats van de houtsnede met het gebruikelijke huiselijke tafereel bij de open haard en een tafel vol heerlijkheden is er nu een houtsnede geplaatst met een schaatstafereel (afb. 2).

Overeenkomsten

Het is deze afbeelding uit 1513 die een duidelijke overeenkomst heeft met de decemerafbeelding in de kalender van 1640. Behalve de plaats van de cirkel linksboven, zijn de twee voorstellingen spiegelbeeldig ten opzichte van elkaar. In de afbeelding uit 1513 bevinden zich vier figuren op het ijs, in de houtsnede uit 1640 is dat er eentje minder. Het aantal personen mag minder zijn, hun bezigheden zijn in essentie hetzelfde. Met de vorm van de slee wist de 17^e-eeuwse maker zich waarschijnlijk geen raad. Maar opmerkelijk is de vormovereenkomst tussen de staande man in de afbeelding uit 1640 en de man uit de afbeelding van 1513. Met uitzondering van de opgestoken arm is de lichaamshouding in de twee afbeeldingen vrijwel gelijk. Met

name de stand van de benen komt overeen. Zelfs de schaatsen met de bindingen zijn op dezelfde manier afgebeeld. Al deze overeenkomsten maken het aannemelijk dat de maker uit de 17^e eeuw zich heeft laten inspireren door de houtsnede uit 1513.

Blokhuizen in de Amstel

Salman heeft nog een tweede schaatstafereel in zijn boek opgenomen (p. 173-4). Het is een ijstafereel bij de maand december uit de *Groote comptoir almanack* uitgegeven door Saeghman te Amsterdam in 1666 (afb.3). Het ijsvermaak is in meerdere vormen uitgebeeld. Een met paard bespannen arrenslee gaat over het ijs, een tweetal heren beoefent het kolfspel en aan de rechterkant schaatst een paartje hand in hand. Op de achtergrond zijn nog een paar kleine figuren te zien al schaatsend met de stok over hun schouder. Hoewel de schaatsende figuren duidelijk eigentijdse kleding dragen, zijn de schaatsen tamelijk plomp weergegeven en lijken eerder op middeleeuwse producten.

Aan de horizon zijn twee blokhuizen te zien waar Hendrik Jacobsz Dubbels (1621-1707) zo'n mooi schilderij van heeft gemaakt (ref. 3, afb. 4). Door de aanwezigheid van de blokhuizen weten we dat het de Amstel is waarop geschaatst wordt. Op de afbeelding in de Saeghman kalender zijn bij de blokhuizen in de onderbouw de luiken voor de schietgaten gesloten. Alleen aan de naar buiten gerichte kant waren kanonnen opgesteld. Daardoor weten we dat in de Saeghman kalender het aanzicht vanuit het zuiden is. Dubbels schilderde de blokhuizen vanuit de stadskant. Dat is te herkennen aan de bogen met het latwerk op waterniveau. De blokhuizen die in 1651 als verdedigingswerken gebouwd werden, zijn al na drie jaar weer afgebroken. Door het vele paalwerk slipte de Amstel ter plekke dicht en werd de belemmering voor de scheepvaart te groot. Op de kalenderafbeelding uit 1666 zijn de blokhuizen dus afgebeeld terwijl ze in dat jaar al langer dan een decennium niet meer bestonden.

3. IJspret op de Amstel, Saeghman Almanak 1666

December /

Winter-Maendt.

4. *De Blokhuisen in de Amstel*, Hendrik Dubbels

De hier besproken schaatstaferelen illustreren dat op een afbeelding dingen kunnen staan die in werkelijkheid niet meer aanwezig zijn. Normaliter heeft niemand daar moeite mee omdat we de afbeelding als geheel begrijpen. Het is winter, het is koud en er wordt geschaatst. Maar hoe zit het met de waarheidsvinding? Schaatsverzamelaars willen graag het juiste jaartal of de juiste periode toekennen aan een schaats. Voor de datering van antieke schaatsen worden afbeeldingen uit de picturale kunst dikwijls gezien als bron. Juist daarom is het belangrijk te realiseren dat er 'ontleningen' bestaan en dat bovendien de afgebeelde voorstelling een andere tijd kan uitbeelden dan de tijd waarin het kunstwerk is gemaakt. Met aandacht voor deze zaken zal het plezier van het verzamelen alleen maar groter worden.

Nelly Moerman

* <https://www.kb.nl/themas/boekgeschiedenis/populair-drukwerk/tijd-gebonden>

Referenties:

- 1.- Jeroen Salman, *Populair drukwerk in de Gouden Eeuw: de almanak als lectuur en handelswaar*, Walburg Pers Zutphen, 2011.
2. - Braekman, *Der scaepherders kalengier: een Vlaams volksboek, naar het unieke exemplaar van de Antwerpse druk door Willem Vorsterman van 1513*, [inleiding W.L. Braekman], Brugge 1985.
3. - Nelly Moerman, *De Blokhuisen in de Amstel bij winter*. In: Niko Mulder & Jos Pronk, *Acht eeuwen schaatsen in en om Amsterdam*, De Poolster Amsterdam 2014: 26-29.
4. - Nelly Moerman, *Vroege schaatsafbeeldingen*, Universiteit van Amsterdam, 2011.

Verantwoording:

De kalenderafbeeldingen zijn overgenomen uit het boek *Populair Drukwerk in de Gouden Eeuw* (editie 1999) met dank aan de auteur Jeroen Salman. Het schilderij *De Blokhuisen in de Amstel bij winter* van Hendrick Jansz Dubbels (1621-1707), Amsterdam Museum, bruikleen Stichting Genootschap Amsterdam Museum. (inventarisnummer SB 4521)

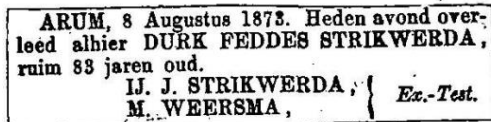
Was Durk Feddes Strikwerda de winnaar van de lepel in 1811?

Op de geheimzinnige Durk Feddes die in 1811 een zilveren lepel won bij een hardrijderij in Friesland (zie *Kouwe Drukte* nr. 60) is een genealogisch onderzoek los gelaten, geïnspireerd door Wim Zonneveld. Feddes is ongetwijfeld het patroniem van de schaatsenrijder. Dus de voornaam van zijn vader. Aan de hand van dat gegeven werd in databanken als *Alle Friezen*, *Alle Groningers*, *Wie is Wie*, het Friese archief Tresoar en op genealogische sites gezocht naar mensen met de naam Durk - of Dirk - Feddes. Er zitten in deze databanken tientallen miljoenen persoonsgegevens. Opmerkelijk was dat er maar drie mannen met de naam Durk Feddes te voorschijn kwamen.

Wie van de drie?

Durk Feddes Volbeda uit Arum viel af, omdat hij in 1801 werd geboren en dus in 1811 pas tien jaar oud was. Te jong om aan een hardrijderij met prijzen als een zilveren lepel deel te nemen. Om dezelfde reden kon ook Dirk Feddes Rinckema uit Harlingen afgestreept worden. Hij werd op 10 juli 1799 geboren, maar Durk Feddes Strikwerda, die ook in Arum woonde, zou de man kunnen zijn die we zoeken.

Deze Durk Feddes werd in 1790 geboren en

was in 1811 dus 20 of 21 jaar oud. Durk was boer en trouwde toen hij al 38 jaar was. Op 25 april 1829 gaf hij zijn ja-woord aan de 28-jarige Janke Jacobs van Erkens uit Franeker. Pas na 1811 - toen de burgerlijke stand werd ingevoerd - nam zijn familie de achternaam Strikwerda aan. Op het moment van de hardrijderij heette hij dus nog uitsluitend Durk Feddes.

Doezum op de kaart

Als hij de man was die de lepel won, werd de hardrijderij ongetwijfeld in het gebied ten oosten van Leeuwarden gehouden of zelfs net over de grens met Groningen, want Durk Feddes werd in Doezum geboren. Dit is een gehucht binnen de gemeente Grootegast in het Westerkwartier van Groningen, net over de grens met Friesland. Doezum werd 'wereldberoemd' in Nederland toen in 1929 IJde Wijkstra vier veldwachters doodschoot die zijn vriendin Aaltje Wobbles uit hun huisje wilde halen, omdat zij haar zes kinderen in de steek had gelaten. De klompschaatsen van IJde werden trouwens net zo 'beroemd' als de moordenaar zelf.

Niet in de uitslagen

Maar dat gebeurde dus allemaal lang nadat Durk Feddes de lepel won. Zijn naam komt niet voor in de lijst van ruim 3500 uitslagen van negentiende eeuwse hardrijderijen, die ik tijdens het onderzoek voor het boek *Hardrijderijen in Friesland - Volksvermaak op het ijs 1800 - 1900* samenstelde en ook niet op de ruim 120 bewaard gebleven negentiende eeuwse startlijsten van Friese hardrijderijen. Ook de naam van Strikwerda's vrouw komt daar niet in voor.

Bewijs dat Strikwerda deze Durk was, is er niet, maar opmerkelijk is het wel dat hij in de enorme hoeveelheid beschikbare genealogische gegevens de enige is die naar de naam Durk Feddes luistert en ook oud genoeg was om in de hardrijderij te starten.

Ron Couwenhoven

Reactie op krulschaatsen van Leendert Schuller

Op blz. 28 in *Kouwe Drukke* 60 beschrijft Jan Gores zijn prachtige aanwinst, een paar krulschaatsen die gesmeed zijn door Leendert Schuller.

Een half jaar geleden kwam via *Schaatshistorie.nl* een reactie binnen van Cees Schuller, wiens betovergrootvader Leendert Schuller was. Hij heeft nog diverse schaatsen uit de smederij van zijn voorvaderen. Zo ook een paar krulschaatsen met een ouder, gekarteld stempel met een S, die naar zijn zeggen van Leendert Schuller afkomstig zijn. Dit merkteken wijkt af van de inslag in de schaatsen van Jan Gores, een S in een schildje.

De schaatsen van Jan zouden ook door Leendert gemaakt kunnen zijn, maar veel waarschijnlijker is dat ze zijn vervaardigd door diens zoon, Arie Stephanus. Of Leendert ook het merkteken met S in een schildje gebruikte weten we niet zeker.

Merkteken met S in gekartelde rechthoek, waarschijnlijk van Leendert Schuller

Merkteken met S in een schildje, vermoedelijk van Arie Stephanus Schuller

Jan Gores, meegenomen in bovenstaande overwegingen, oppert dat het een goed idee zou zijn om zijn eigen 'Schullers' te vergelijken met de krulschaatsen die nog aanwezig zijn in de familie.

Zie ook Leendert en Arie Stephanus Schuller op *Schaatshistorie.nl*.

Frits Locher

Het bestuur van De Poolster en de redactie van *Kouwe Drukke* wensen alle begunstigers een genoeglijke kerst en een gezond 2018!

Een bijzondere bijzondere medaille

Als verzamelaar in onze verzamelkring weet u waarschijnlijk ook wel dat een bepaald item bijzonder kan zijn. Als een object bijvoorbeeld door zijn kwaliteit, of door zijn vormgeving of door andere uiterlijke kenmerken boven zijn soortgenoten uitstijgt dan kan je al snel spreken van een bijzonder exemplaar. Zijn er van een bepaald object maar weinig gemaakt en tevens weinig van teruggevonden dan heb je het ook over een bijzonder exemplaar. Komen deze twee zaken bij elkaar dan is het dubbel bijzonder. Zoiets vraagt dan ook al gauw om een nader onderzoek en ik denk dat dit van toepassing is op deze medaille.

Hoefijzer

Een medaille in de vormgeving van een hoefijzer en daarin een rechtop staande schaatsenrijder met zoals het zich laat aanzien ijzeren schaatsen vast aan de schoen, komen we maar zelden tegen. Toch zijn ze in de veertiger jaren van de vorige eeuw een aantal keer gemaakt en afgezien van de tekst zijn deze medailles nagenoeg gelijk. Dat een medaille vaker gebruikt wordt is niet bijzonder, dat zien we later bij andere medailles ook nog regelmatig terug komen. Het is heel frappant dat er bij alle tochten waar deze medailles zijn uitgereikt maar weinig deelnemers zijn geweest. In ieder geval komt deze medaille, van welke tocht dan ook, maar zelden voorbij. Toch is de nagenoeg identieke medaille bij wel vier tochten gebruikt en daarnaast alleen de afgebeelde schaatsenrijder nog bij de tocht uit 1941. Hierbij een opsomming, met tussen haakjes het aantal deelnemers:

14-1-1940	Dorpentocht de Gouw (28)
14-1-1940	Dorpentocht YHN/ZYB, Drie-merentocht (p.m. 1800)
09-1-1941	Dorpentocht de Gouw
22-1-1942	Veenhooptocht Berkhout (137)
06-1-1946	Rondrit Polder Hensbroek

Driemerentocht 1940

Enige kranten melden de deelname van militairen. Dit was bij de 2^e dorpentocht ook het geval geweest. Bij die tocht hadden toen 632 militairen de schaatsen onder gebonden. Het *Algemeen Handelsblad* meldt na de drie-merentocht (de 3^e dorpentocht): *'het totaal aantal deelnemers had nog aanmerkelijk groter kunnen zijn, indien de militairen die hadden ingeschreven en dat waren er niet weinigen, niet van deelneming hadden moeten afzien, door het intrekken der verloven. Toch nam nog een vrij groot aantal militairen in uniform aan den tocht deel, doch dat waren zij, die reeds met verlof waren vóór de maatregel werd afgekondigd.'* In die tijd ging er toch al speciale aandacht uit naar de militairen en zo was er door de IJHN zelfs een aparte militaire tocht georganiseerd op 12 januari 1940, over een lengte van ... jawel 55 km.

Regulier

De reguliere medaille (zie afb. 1) van de drie-merentocht hebben de meeste verzamelaars van medailles wel in hun bezit. In het aparte kader staan de punten A-B-K genoemd en dit staat naar mijn mening voor Aalsmeer – Braassemblermeer en Kagerplassen. De kranten vertellen dat de route van Aalsmeer via de Braassemblermeer naar de Kagerplassen ging en nagevoel over de zelfde route weer terug.

Uniek

De medaille (zie afb. 2) die dit jaar opdook en nu in het bezit is van Henk van de Wetering is uniek en volgens mij het enige exemplaar dat we nu kennen. De vraag komt dan al snel naar boven: aan wie zijn deze medailles uitgereikt? Er wordt in geen enkele krant melding gemaakt van meerdere routes, want heeft men het op afb. 1 over 50 KM, op afb. 2 rept men over 55 KM. In de kranten komen ook regelmatig beide afstanden voorbij. Nog een opmerkelijk feit is dat op de ene medaille ZHIJ staat en op de andere ZIJB, maar beide wel in combinatie met de IJHN. Zou de medaille apart zijn uitgereikt aan de militairen, maar waarom dan? Op beide medailles staat de datum 14-1-1940, dus we mogen er van uitgaan dat de tocht ook op die dag

gereden is. Eerder had men een grote groep militairen toestemming gegeven een tocht (2^e dorpentocht op 7 januari 1940) een dag eerder te rijden omdat zij op de dag zelf vanwege hun dienst niet konden deelnemen.

**EDEN WERD ONS OPGEDRAGEN DE GROOTSTE
LEVERING VAN MEDAILLES HIER TE LANDE ::**

De IJ. H. N. droeg ons op de medailles te vervaardigen voor:

- den 2en Nationa'len Dorpentocht;
- den Drie-Merentocht;
- een specialen militairen tocht.

**Terwijl juist het bericht binnenkomt, dat wij ook den
Zaanschen Molen- en Merentocht van medailles
moeten voorzien.**

**Dit zegt U zeker voldoende om ook voor Uw wed-
strijden bij ons de medailles te bestellen. Niet alleen
scherpere prijzen, maar hoofdzakelijk BETERE en
VLOTTERE AFWERKING van de MEDAILLES.**

HOOGACHTEND,
J. VAN STRATEN,
TEL. 66 — HOORN.

Raadsels

Er blijven dus nog wel wat raadsels rondom deze medaille bestaan. Ook de vermoedelijke maker (zie afb. 3) geeft geen uitsluitsel. Zou hij zich misschien vergist hebben met de afstand toen hij vernam dat ook deze medaille voor de militairen bestemd was? Op de medaille van 12 januari stond immers ook 55 km.

Het is in mijn ogen in ieder geval een bijzondere medaille, van welke tocht (zie afb. 4-6) dan ook, omdat hij fraai gestileerd is en dubbel bijzonder omdat hij zeer zeldzaam is. In ieder geval heb ik ze van geen enkele tocht in mijn bezit.

Matthy van Klaveren

Bronnen:

Foto's van Henk van de Wetering

Op schaatsen door Noord-Holland en Utrecht van Nico Buijze en Wiebe Blauw.

Diverse kranten waaronder:

Dagblad nieuwe Hoornsche Courant van 12 en 16 januari 1940, en

Algemeen Handelsblad van 15 januari 1940.

De website is nu ruim een jaar 'in de lucht'. Sindsdien wordt *Schaatshistorie.nl* zeer goed bekeken. De opzet is begin 2017 aangepast en in een jaar tijd is er zeer veel nieuwe informatie bijgekomen en zijn onderwerpen aangevuld, zoals etiketten van schaatsenmakers, alsmede foto's van schaatsen en merktekens van reeds bekende schaatsenmakers en -verkopers.

Onbekende merktekens

Er zijn ook een aantal merktekens opgenomen, die tot nu (vrijwel) onbekend waren, onder andere die van Somsen & Co, Rosier & Co Warga, Thialf-Bolsward, v.d. Sande Rotterdam, De Rek Dieren, J. Pieterse, P. Pieterse, de Jong Terhorne, W.C. v. Iperen, Schakel Moordrecht, Meyjes en Höweler, Becker Groningen, H. Sikkema Franeker en Veth & Co uit Dordrecht.

Alle Sterk stuurde foto's in van een paar hanenkamschaatsen van Dirk Schakel. Tot nu was op *Schaatshistorie.nl* nog niet opgenomen dat Dirk Schakel ook hanenkamschaatsen gemaakt heeft. Een mooie aanwinst!

Foto's van merktekens en schaatsen

Ik wil dit keer aandacht vragen voor het inzenden van foto's van merktekens en schaatsen.

Op *Schaatshistorie.nl* staan onder de categorie 'Merktekens' alle bekende merktekens opgenomen. Het is de bedoeling dat in plaats van getypte tekst zoveel mogelijk foto's van de echte merktekens worden opgenomen; en daarbij ook foto's van de betreffende schaatsen.

Zoals u kunt zien, ontbreken er nog heel veel. Bijvoorbeeld:

- ✚ Nooitgedagt met het merkteken **J. Nooitgedagt**? Dus zonder toevoeging zoals Ylst of & Zonen.
- ✚ Jan Bremer met het merkteken **J. Noorman Roden**?
- ✚ Van der Schaaf met het merkteken **G. v.d. Schaaf Beesterzwaag**?

- ✚ Zuurdeeg met het merkteken **Zuurdeeg Rotterdam**?
- ✚ Plantinga met het merkteken in een cirkel **Fa. L. Plantinga & Zonen IJlst**?
- ✚ De Valk met het merkteken **De Valk IJlst (met een valk erboven)**?

Kijk in uw verzameling of u het overzicht 'Merktekens' kunt aanvullen en zend uw foto's in via *Schaatshistorie.nl*, dan wel rechtstreeks naar fritslocher@gmail.com.

Frits Locher

Elfstedentocht 1954 ... adieu

Een van de sportieve trauma's waar ik al jaren mee rondloop is de Elfstedentocht van 1954. Het was gelukt om in september 1953 mijn studie in Wageningen, toen nog bekend als Landbouwhogeschool en tegenwoordig gesierd met de naam Wageningen University, met succes te beëindigen. Ik mocht mijn studie, had Defensie bepaald, afmaken op voorwaarde dat ik binnen een bepaalde tijd diverse examens afgelegd had. De stok achter de deur! Dat lukte. Maar nog geen week later was ik al gehuisvest (wat je huisvesten noemt) in de Oude Kloosterkazerne in Breda. En werd mijn fysieke conditie, die tijdens mijn studie verwaarloosd was, opgevijseld onder leiding van een gehard kader dat net terug was uit Korea. Veldlopen, stormbanen, en natuurlijk veel exerceren: geeft acht, rechts richten, houding sta, et cetera. Doen ze dat tegenwoordig ook nog?

Kerstverlof

Toen viel de winter in. Ik was met kerstverlof thuis, in Berlikum, een dorp tussen Leeuwarden en Franeker, aan de Elfstedentochtroute. Er zou een Elfstedentocht komen. Hoewel ik geen uitgesproken schaatser ben, zag ik die uitdaging wel zitten. Je kreeg voor die dag bovendien extra verlof. De tocht zou plaatsvinden op de eerste woensdag in februari 1954. Op de maandag daarvoor bond ik mijn schaatsen onder. Houten noren van Nooitgedagt. Uit het oosten waaide een stevige storm. Geen mens op het ijs. Daar ging Minne richting Dokkum. Achter elk bruggetje even uitrusten en dan weer verder. En daarna weer terug. Meer dan 50 km had ik er die middag onder barre omstandigheden op zitten! Dit laatste traject is wel eens gekarakteriseerd als het massagraf van de Elfstedentochtrijders!

Alarmerend bericht

De dinsdag een rustdag en dan de dag der dagen, de tocht der tochten. Ik had me in gedachten goed voorbereid. 's Morgens om zes

uur wilde ik starten, om twaalf uur Harlingen passeren, en tenslotte door de kop van het Friese land. Een fluitje van een cent, want dat stuk had ik twee dagen geleden immers ook al gereden. Maar ... toen kwam het KNMI op die dinsdag met het alarmerende bericht dat er op de woensdag aanhoudende strenge vorst en een ijzige oostenwind verwacht werd. Ze raadden ieder die niet goed getraind was af aan de tocht mee te doen. Zelfs de minister van Sociale Zaken bemoeide zich ermee. Het bericht hoorde ik voor de radio, televisietoestellen waren er toen nog niet zoveel. Voor mij een reden om niet mee te doen. Want als een Fries aan een Elfstedentocht meedoet rijdt hij die ook uit! Dus ging ik die woensdag met mijn pukkel op de bus naar Leeuwarden en vandaar met de trein naar Breda.

Provinciaal chauvinisme

En zie, een wonder gebeurde. In tegenstelling tot wat voorspeld was, stond er die dag geen

zuchtje wind, op zijn Fries gezegd: *it wie waar as side*. Mijn waardering voor het KNMI is daarna tot een nulpunt gedaald, hef die club op! Het verbaast mij niet dat de weerpraatjes tegenwoordig door particuliere bedrijven worden verzorgd. Zou dat komen door die grote blun-

der van 1954? Voor het noorden let ik natuurlijk op het weerpraatje van Piet Paulusma die zijn berichten besluit met *oant moarn!* Enig provinciaal chauvinisme is mij dus niet vreemd. Het gaat hier tenslotte over mijn trauma.

En misschien helpt het schrijven van dit artikeltje mij na meer dan vijftig jaar daar overheen te komen. De psychoanalyse, zoals die door Freud gepropagandeerd werd, is, heb ik begrepen, verleden tijd. Moderne psychiaters en ervaringsdeskundigen, of hoe dit volkje tegenwoordig genoemd wordt (vroeger kwakzalvers), bestrijden dit soort kwalen met een 'goed gesprek', mediteren, chemische middeltjes en vaak terugkomen. Maar daar zal ik maar niet meer aan beginnen.

**Achter elk
bruggetje
even
uitrusten en
dan weer
verder ...**

Bord over vermaledijde tocht

Nog even die Elfstedentocht van 1954 afmaken. Of moet ik schrijven 'Elfstedentocht?'. Jeen van den Berg reed hem in een recordtijd van 7 uur en 35 minuten! In 1909, toen de eerste tocht gereden werd, deed de winnaar Minne Hoekstra, er 13 uur en 50 minuten over. Een geweldige progressie. En tegenwoordig doen de snelsten er zelfs minder dan zeven uur over! De lezer kan zich na mijn traumatische aanvaring misschien voorstellen dat ik mij later niet weer aan een Elfstedentocht gewaagd heb. Het bleef

bij een Elfmerentocht, en dan kan het ook hard waaien! In mijn kast prijkt wel een fraai bord dat over die vermaledijde tocht gaat, op de plaats waar eigenlijk een Elfstedenkruisje had moeten hangen! Is het voor mijn gemoedrust wel verstandig dat bord in de kast te laten staan? Toch maar weer eens met een deskundige en niet te vergeten mijn vrouw bespreken? Een verslag daarvan leest u misschien in de volgende *Kouwe Drukke*.

Minne Iedes Nieuwhof
Foto: Bart van de Peppel

Teaching Hannah Mariah to skate

Poolsterlid Gerard Kloezeman, in het dagelijks leven docent Engels in het middelbaar beroepsonderwijs, kreeg van de redactie het verzoek om bij wijze van 'huiswerkopdracht' de kleurrijke litho en het gedichtje uit het boek *Little wide-awake, annual for children* (1883) van Lucy D. Sale Barker te becommentariëren.

Niet over twisten

De Engelsen kennen het spreekwoord '*Beauty is in the eye of the beholder*', wat zoveel wil zeggen als: iedereen kijkt op zijn/haar eigen manier naar iets of iemand en bepaalt zelf of hij/zij dat nou mooi vindt of niet. Een kwestie van smaak dus ... en over smaak valt niet te twisten!

Kijken we nu naar het plaatje van de twee gekleurde schaatsende kinderen en lezen we ook nog eens het bijbehorende gedicht *Teaching Hannah Mariah to skate* dan kunnen we ons geheel in de stijl van onze 'Zwarte Pieten-discussie' hier een eigen mening over vormen. En dat hoeft zeker niet altijd dezelfde mening te zijn.

Coloured faces versus bleekneusjes

Wil je racisme of discriminatie er bij betrekken dan moet dat niet al te moeilijk zijn, nu niet en in 1883 waarschijnlijk ook niet. Vervang de '*coloured faces*' door witte bleekneusjes en het zou nooit een discussie opleveren. Dat deze twee kinderen echter zwart zijn, maakt ze niet minder

naïef dan mijn eigen kinderen en kleinkinderen die ook dachten dat ze de schaatsen even zouden onderbinden en zo weg zouden rijden. 't Onderbinden leverde al meer dan genoeg problemen op.

Vrijelijk bewegen

Dit gedicht stamt uit 1883, de slavernij was inmiddels al een tijdje afgeschaft. In januari 1863 tekent de Amerikaanse president Lincoln zijn bevrijdingsproclamatie, waarmee hij alle slaven in de Confederatie de vrijheid geeft. Op 31 januari 1865 nam de Senaat van de Verenigde Staten het dertiende Amendement op de Constitutie aan, waarin de slavernij in de gehele Verenigde Staten officieel werd afgeschaft. Deze twee konden zich dus op een redelijk aantal plekken vrijelijk bewegen, waarschijnlijk ook op het ijs.

Jake roept: "*wij, zwarte mensen, zullen de wereld eens laten zien hoe slim we zijn*" en

TEACHING HANNAH MARIAH TO SKATE

HANNAH MARIAH she has got
A whim into her head,
She would not slide upon the ice,
But put on skates instead.

And Jake, he wished to humour her,
So said, "Yer come wid me,
We'll show de world as cull'd folk,
Are clever, d'ye see?"

"We'll buy de skates, an' put um on,
An' den go hand in hand,
An' skim along 'pon de ice
As if we was on land.

"An' den we'll do de outside edge,
An' cut de figger eight;
Der won't be many look like us,"
Jake said, "I calkerlate."

And right he was in what he said,
For I am very sure
Such figures as that couple cut
Were never seen before.

They fell, and floundered, here and there,
And knocked themselves about,
And surely wished within their hearts
They never had come out.

dat loopt niet bepaald als gepland. Hier spreekt wel uit hoe hij voelt dat er naar hen wordt gekeken. Zijn jeugdige overmoed leidt niet tot het gewenste resultaat maar roept wel bewondering op bij mij.

Geen goed figuur

Als je nooit eerder hebt geschaatst is het trouwens best moeilijk om een 8 als figuur (*de figger eight*) op het ijs te leggen. Dat ze niet echt een goed figuur slaan is duidelijk (*such figures as that couple cut were never seen before*), maar om nou te zeggen dat nog nooit iemand het zo slecht had gedaan is natuurlijk onzin. Daar rijdt de dichter echt wel een scheve schaats.

Zuidelijk accent?

Dan zijn er nog het taalgebruik en de uitspraak van Jake. Overdrijft de dichter hier (*cull'd folk - coloured people; calkerlate - calculate*) of is er

geen reden om te veronderstellen dat dit taalgebruik bij zwarte mensen in bepaalde delen van Amerika erg onrealistisch was in die tijd?

Het is zeker geen algemeen beschaafd Engels, maar dan weet ik er nog wel een paar, zeker in het zuiden van de VS. En wat te denken van de huidige *raps* (niet te verwarren met het merk Raps!) van artiesten als Kendrick Lamar en Kanye West.

Tja ... dan de taal in het 'land' van de Elfsteden-tocht. Die is voor het grootste deel van ons Nederlanders een heel stuk minder begrijpelijk dan de spreektaal van Jake in dit gedicht.

Optimistisch of naïef?

Kortom, ben je een zwartkijker dan kun je ongetwijfeld de negatieve, discriminerende en racistische kant van zowel gedicht als plaatje benadrukken. Ik ben een optimist en kijk met mijn ogen en wens het zo niet te zien. Maar misschien ben ik wel net zo naïef als mijn (klein)kinderen ooit waren.

Gerard Kloezeman

Vrije vertaling van het gedicht:

Hannah Mariah kreeg de kolder in haar kop, ze zou nu eens niet gaan glijden, maar met schaatsen het ijs op gaan.

Jake wilde haar dat plezier wel doen en zei: "Kom met me mee, wij kleurlingen zullen de wereld eens laten zien hoe slim we zijn."

"We kopen schaatsen, binden ze onder en scheren hand in hand over het ijs alsof we vaste grond onder de voeten hebben."

"We rijden buitenover en trekken een acht in het ijs; reken maar dat er niet veel onze gelijke zullen zijn," zei Jake.

Gelijk had hij, want ik ben er van overtuigd dat niemand ooit zo'n slecht figuur had geslagen.

Ze vielen, maakten een misslag hier en daar, en brachten zichzelf uit balans, diep van binnen wensten zij dat ze zich niet zo hadden laten gaan.

Modelontwikkeling in schaatsen op het wapen De Raet - 5

Even kort terugblikken op het voorafgaande kan geen kwaad bij het relaas over de familie met de drie schaatsen in hun adellijk wapen. We zijn gestart in Zaltbommel, de bakermat van het geslacht De Raet in de lage landen, waar in de loop van de 15^e eeuw schaatsen werden opgenomen in hun blazoen. Zie KD57.

In de drie daarop volgende nummers (KD58-60) volgden we de baronetten, herkenbaar aan de rode hand in het wapen. Ze bekleedden tal van bestuurlijke functies en hebben om die reden veel sporen nagelaten met een overvloed aan afbeeldingen. Totdat ze uitstierven in mannelijke lijn. Einde verhaal? Niets is minder waar.

Wijdvertakt

Er waren andere takken, die echter minder aan de weg timmerden dan de baronetten:

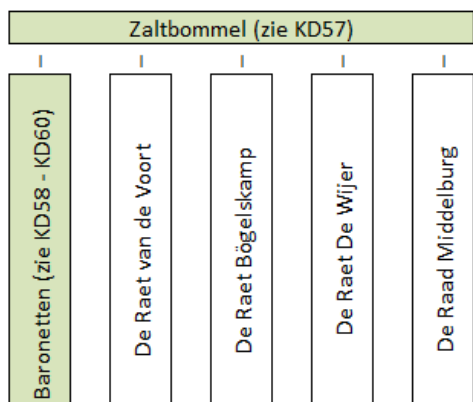
De Raet van de Voort

De Raet-Bögelskamp

De Raet De Wijer

De Raad uit Middelburg

Ze komen allen voort uit de Bommelse burgemeestersfamilie al is de bloedlijn niet altijd tot in detail duidelijk. Gelukkig doet dat voor ons minder ter zake. In schema ziet het er zo uit:

De Raet van de Voort, Brabant

Deze tak stamt af van Roelof de Raet, in de eerste helft van de 16^e eeuw meermalen burgemeester in Zaltbommel. Enkele nazaten vestigden zich in de 17^e eeuw in Brabant. Via een

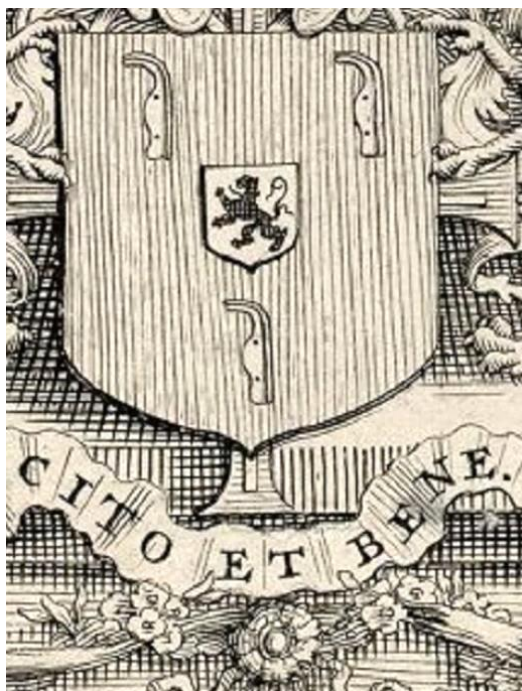
huwelijk kon toen het landgoed De Voort, onder Drunen, worden toegevoegd aan het bezit. Dit verklaart de naam De Raet van de(r) Voort.

In tegenstelling tot de baronetten in Holland voerden zij wél het wapen met een leeuw in een blauw hartschild. Met de daarbij behorende titel Baron van het Heilige Roomse Rijk, die al in 1416 aan Jan de Raet was vergeven. Het wapen is zichtbaar op een portret van Arnold Johan Philip de Raet uit de periode 1676 tot 1696.

1. Arnauld Jean Philippe de Raet van der Voort, gravure door Richard Collin, 1676-1696, detail. Met dank aan Leo Rampen, Canada

Op een detailafbeelding van hetzelfde portret in zwart-wit (afb. 2) zien we dat de ijzers van de geheel met hout beklede schaatsen doorlopen tot onder de hak. Hoewel op de gravure niet zichtbaar, was er kennelijk in het laatste kwart van de 17^e eeuw nog sprake van een hakverbinding door middel van een omgeslagen ijzer.

2. Arnauld Jean Philippe de Raet van der Voort, gravure door Richard Collin, 1676-1696, detail. Collectie Chateau de Versailles et de Trianon. De hals van de schaats is geheel met hout bekleed; de schenkel loopt door tot onder de hak.

Sikkels

Op 11 oktober 1696 werd Arnold Johan Philip samen met zijn vader bevestigd als Baron van het Heilige Roomse Rijk. Hun wapen werd bij die gelegenheid vermeerderd met een dubbele adelaar (afb. 3). Het oorspronkelijke wapen met de schaatsen kwam terecht in een hartschild van het nieuwe wapen, met helaas als gevolg dat de schaatsen nog nauwelijks herkenbaar waren. Ze hebben nu veel weg van sikkels!

Cito et bene

Dit devies is duidelijk zichtbaar onder het wapen op het portret uit Versailles (afb. 2).

Cito et bene. Snel en goed. Is de spreuk van toepassing op de schaatsen of op familie-eigenschappen? Ik gok op beide.

Het motto komt ook voor op een haarscherp, maar ongedateerd lakzegel uit Zaltbommel met kruischaatsen (op pootjes?) en zonder leeuw in het hartschild (afb. 4).

Cito et bene was tevens de lijfspreuk van Jean Théodore de Raadt (1855-1905), een bekende genealoog die veel publiceerde over zijn voorouders. Hij was Duits van oorsprong, maar liet zich later tot Belg naturaliseren.

Kennelijk was het devies *Cito et bene* van oudsher al gekoppeld aan het familiewapen, maar werd het niet door alle nakomelingen gebruikt.

Wordt vervolgd.

Niko Mulder

4. Ongedateerd lakzegel van een onbekende De Raet uit Zaltbommel. Kruischaatsen op pootjes (?) Onder het wapen het devies '*CITO ET BENE*'. Snel en goed. Collectie CBG.

IJclub Catrien

Dat krijg je er van als je als redacteur last hebt van een blinde vlek en vergeet het internet even te raadplegen voor het herinneringsbord uit 1988 waar Minne Nieuwhof meer over wilde weten.

Wat in het vorige nummer nog werd gepresenteerd als een raadsel bleek een 'inkoppertje', zoals Tom Streng het verwoordde. Edith Wasenaar en Hedman Bijlsma wezen via het internet de weg naar Sluipwijk in de Reeuwijkse Plassen als basis voor IJclub Catrien. Tom Streng duikelde in het Digitale Krantenarchief - RHC Rijnstreek en Lopikerwaard zo'n 90 krantenberichten op, vrijwel allemaal uit de *Nieuwe Reeuwijkse Courant* in de periode 1952-1968.

Aad van den Ouweelen en Ron Couwenhoven zetten onafhankelijk van elkaar een speurtocht op touw en kwamen langs verschillende weg uit

bij dezelfde bron. Dat leidde uiteraard grotendeels tot eensluidende conclusies, alhoewel Ron dieper inging op de geschiedenis van het herinneringsbord. Hier hun verslagen, door de redactie enigszins ingekort en samengevoegd om overlap te voorkomen.

Catharinus in plaats van Kaatje?

De IJclub Catrien werd opgericht op 12 februari 1940 in het buurtschap Sluipwijk aan de Reeuwijkse plassen.

In het colbertjasje van je vader

De IJclub hield zich voornamelijk bezig met het ijsvermaak voor de jeugd en dan moet je denken aan wedstrijden op de korte afstand, eierrijden, drie of vier kinderen naast elkaar en met een ongekoekt ei op een lepel naar de finish rijden. Of blokjes rapen tot de finish. Snelheid en evenwicht waren vaak de ingrediënten, en veel vallen en lachen. Een van de mooiste wedstrijden was wel, in een colbertjasje van je vader naar het keerpunt, daar het jasje binnenste buiten aantrekken en terug naar de finish.

Later maakte men ook banen voor de Plassentochten. Daarvoor was er altijd een samenwerking met de IJclub 'Wilhelmina' in Reeuwijk. In 2008 zijn de IJclubs samengegaan.

Naamgever

Volgens de geschiedenis was de jongste zoon Catharinus, van Dirk Slappendel en Kaatje Slappendel-van der Star, geboren op 11 augustus 1938, de naamgever voor de IJclub.

Deze gegevens werden mij aangeleverd door Karin Slappendel, een nicht van bovengenoemde Dirk Slappendel, een van de oprichters.

Op deze foto uit de strenge winter 1962-63 is Catrien Slappendel de oudere dame met de witte doek over haar linkerschouder.

Zelf dacht ik dat Kaatje de naamgever was. Zij werd wel de moeder van de ijsclub genoemd. Ook de schrijver van een artikel ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de club in de *Nieuwe Reeuwijkse Courant* van 3 januari 1965 was die mening toegedaan:

Over de naam van de vereniging was men het ook al spoedig eens. De baan lag aan de Tochtbrug, en om deze baan te bereiken moest men over het erf van de heer D. Slappendel. Wat kon men n ubeter doen dan de IJclub de naam te geven van de vrouw van deze mede-oprichter. „Cathrien”, en wie in Sluipwijk kent niet „moeder Kaat”, die zoveel doet om vooral voor de kinderen de ijspret te verhogen.

Kennelijk is er na het overlijden van Kaatje in 1971 binnen de familie een andere draai aan het verhaal gegeven.

Aad van den Ouweelen

Nogmaals Cathrien Slappendel,
de oudste dame met de donkere jurk.

In 1942 verleende ijsclub Cathrien haar medewerking aan een eenmalige toertocht op de schaats tussen Alphen aan de Rijn (Hotel Centraal) en Paviljoen Elfhoeven op de Reeuwijkse plassen. De tocht werd gehouden op 23 en 24 januari 1942 onder auspiciën van het Hollands Merendistrict van de Zuid Hollandsche IJsbond.

De tocht was een onderdeel van een, later die week te houden toertocht van 130 km door Zuid-Holland. Vanwege de hevige sneeuwval gingen deze plannen niet door. En in de eerstvolgende goede winter, dat was in 1947, concentreerde het nieuwe bestuur van het Hollands Merendistrict zich niet meer op de Reeuwijkse plassen.

Overigens, voor de medailleverzamelaars, er werd voor die bewuste tocht het bekende kruisje uitgereikt. Voor de tocht was een routekaart gemaakt en ook de rijkaart was aangepast.

Aad van den Ouweelen

De oorsprong van het wandbord

Het raadsel van het wandbord van ijsclub Catrien, waar Minne Nieuwhof in de vorige Kouwe Drukte vragen over had, is opgelost.

Niet uit Delft, maar uit Gouda

Minne ging er vanuit dat de beroemde plateelbakkerij De Porceleyne Flesch uit Delft de producent was van het bord dat ter gelegenheid van het 25-jarige jubileum van een bestuurslid was gemaakt. Dus stuurde ik een mailtje naar Royal Delft, waartoe De Porceleyne Flesch inmiddels behoort. Product-manager Jessica van Erkel meldde gelijk dat dit geen bord van hen was. Het kwam niet voor in de nauwkeurige administratie van de gemaakte producten. Ze vroeg een foto van de achterzijde van het bord, waarop het merk van het bedrijf dat het bord gemaakt had, moest staan. Minne stuurde het mij toe, waarna Jessica snel met de oplossing kwam: 'Het is gemaakt door Keramische Industrie de Wit uit Gou-

da. Dit bedrijf is in 1961 begonnen, maar in 2000 overgenomen door de firma Montagne in Gouda.'

Dit familiebedrijf verstevigde daardoor zijn marktpositie internationaal aanzienlijk. Ik legde er mijn oor te luisteren en mevrouw Montagne was zo vriendelijk het adres van ijsclub Catrien aan mij door te geven.

Deze vereniging uit Reeuwijk bleek inmiddels een naamswijziging te hebben ondergaan. De club heette nu Wilhelmina - Catrien. Via secretaris Frans van Holst kwam ook ik uit bij Karin Slappendel.

Op 17 december 1988 werd bestuurslid Dirk Oosterwijk in het zonnetje gezet, omdat hij 25 jaar in functie was. Ter gelegenheid daarvan werd bij Keramische Industrie in Gouda het Delfts blauwe wandbord besteld dat nu in de collectie van Minne Nieuwhof zit.

De ijsclub Wilhelmina-Catrien heeft nu 120 leden. Beide verenigingen waren altijd lid van de KNSB en dat is de fusieclub ook nog steeds.

Ron Couwenhoven

De heren van het eerste bestuur van Catrien van links naar rechts op de foto: Adriaan van Dam, Johannes Slappendel, Jacob Plak, bijgenaamd 'de boer', nog een Jacob Plak, 'de timmerman' genoemd, en Dirk Slappendel.

Etalageschaatsen te koop

Poolsterlid Ad de Boer bezit twee grote reclameschaatsen, ook wel etalageschaatsen genoemd, die hij het liefst aan een ander Poolsterlid wil verkopen.

Het betreft:

1. een metalen schaats, verchroomd, type kunstschaats, merk Nooitgedagt IJlst, lengte: 1 meter; prijs: 100 euro (foto onder)

2. een massief houten schaats, model rondrijder, geen merk, met daarboven een houten bord met tweezijdig de tekst 'SCHAATSEN', Lengte: ook 1 meter; prijs: 125 euro (foto boven)

Beide schaatsen moeten worden opgehaald.

Ad de Boer

Weideweg 51 Huizen
tel. 035-5252492

Vaandel U.N.J. te koop

Op het raadselachtige vaandel van ijsclub U.N.J. uit Utrecht, dat de voorpagina sierde van *Kouwe Drukke* 60, zijn geen reacties binnengekomen.

Ja toch: Erwin Daniel biedt het object te koop aan tegen elk aannemelijk bod.

Erwin Daniel, Emden (Dld)

(+49) 4921 31333

familie-daniel@web.de

Boek en zopie 61

Dit keer zijn de jubileumboeken onder de nieuwe uitgaven voor de verandering eens in de minderheid. Martin van der Bij hield het voor ons in de gaten.

Schaatsseizoenen 2016-2017 –

H. Bijlsma, N. Terwindt en K. Verbeek

De 45^e jaargang alweer van het enige schaatsboek dat geen reclame nodig heeft. Iedereen kent het, iedereen heeft een aantal jaargangen in de kast staan en iedereen kijkt uit naar de nieuwe editie. Alle wetenswaardigheden van het afgelopen seizoen zijn weer gebundeld. Maar er is veel meer in te vinden. Ken je bijvoorbeeld de geschiedenis van

de kortebaanswedstijd om de Gouden Bal? Of het verhaal van Yde van der Heide, de eerste langebaantrainer in het Friesland van de kortebaanswedstijd? Dergelijke impressies vind je ook in *Schaatsseizoenen*. Net als de vele unieke foto's, statistieken, ploegensamenstellingen en wedstrijdkalender voor het nieuwe seizoen en uiteraard nog veel meer, want het zijn maar liefst 432 pagina's, volledig in kleur en dat voor maar € 22 te bestellen via hedman-bijlsma@planet.nl, of door overmaking op IBAN rekening NL30 INGB 0000 3414 05 ten name van Stichting Schaatsseizoenen.

50 jaar ijsclub D.O.W. 1967-2017 –

J. Douma, A. van der Let, A. Doldersum, Y. Althuis en J. Boomsma

Voor Friese begrippen een vrij jonge vereniging, die dit jaar jubileert. Onderdeel van de feestvreugde is dit jubileumboekje. Hierin vind je alles wat je verwacht van een dergelijk boekje. Alle wedstrijduitslagen, uitleg over de naam D.O.W., over ijsclub Menaam, en over ijsclub Menaldum en wat ze met elkaar te maken hebben. Een aantal marathoncoryfeeën, zoals Yep Kramer,

Rein Jonker en Jan Roelof Kruithof blikken terug op wedstrijden bij deze club.

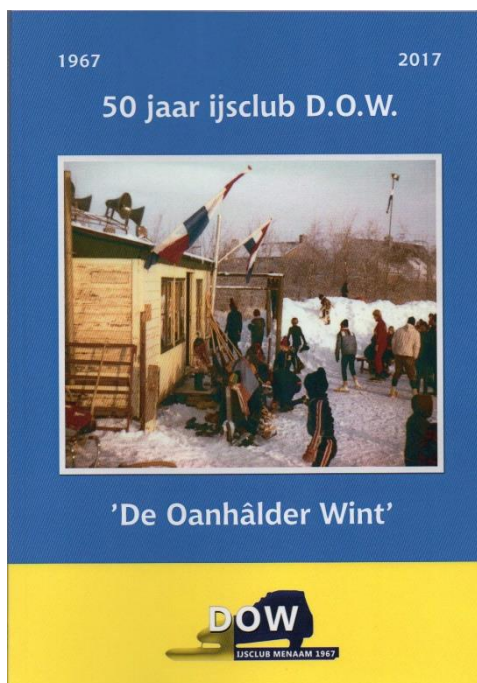
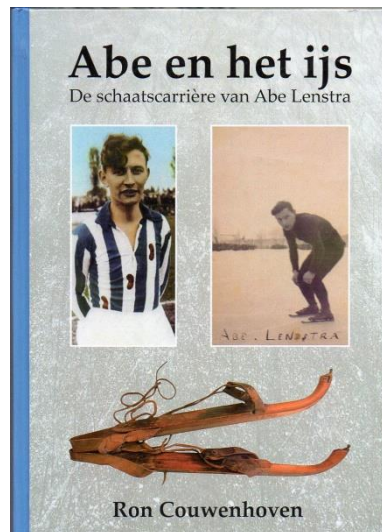
92 pagina's in kleur, soft cover. Te bestellen via dukk@timmerbedrijfdeboer.nl voor € 15.

Abe en het ijs – Ron Couwenhoven

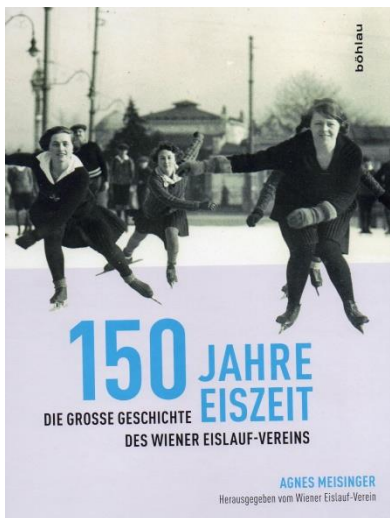
De beste voetballer van zijn tijd, Abe Lenstra, bleek ook heel aardig te kunnen schaatsen. Wat heet, hij hoorde bij de beste kortebaanschaatsers van Friesland. En dus van Nederland. Hij had het geluk dat als er ijs in de sloten lag, dat de voetbalcompetitie meestal stil lag. En zo had Lenstra

de gelegenheid om zijn krachten te meten op de 160-meterbaan. Ron Couwenhoven heeft al zijn wedstrijden achterhaald en op prachtige wijze de - tot nu toe - verborgen schaatscarrière beschreven.

95 pagina's, hardcover. Te bestellen voor € 17,50 bij R.Couwenhoven@UPCmail.nl.

150 Jahre Eiszeit – Agnes Meisinger

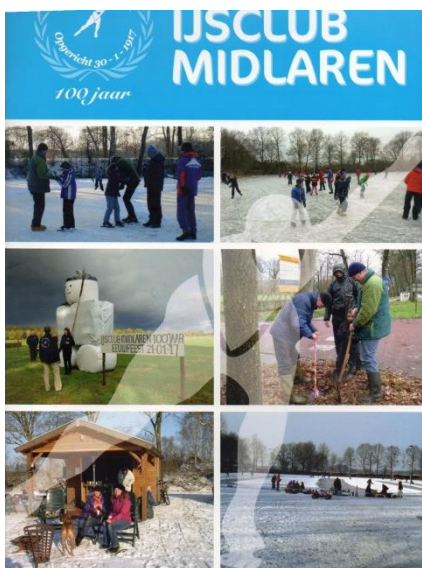

Meestal beperk ik mij tot Nederlands-talige boeken, maar ik wil een uitzondering maken voor dit boek. De Oostenrijkse Wiener Eislauf-Verein bestaat 150 jaar. Een trendsetende club. Een van de eerste clubs die wedstrijden organiseerde, zowel langebaan als kunstrijden.

Ook één van de eerste met internationale deelname. Al in 1912 had de WEV de beschikking over een kunstijsbaan. Direct na de tweede wereldoorlog werd de eerste Wiener Eisrevue vertoond.

Een prachtig boek, formaat 'stoeptegels', uiteraad in het Duits, 271 pagina's full color en met een hard cover. Te bestellen voor € 29,99 via bestell@brocom.de.

IJclub Midlaren 100 jaar – Toon van der Hammen

In januari 2017 bestond ijclub Midlaren 100 jaar. Ter gelegenheid hiervan heeft Toon van der Hammen een boekje gemaakt waarin de belangrijkste gebeurtenissen binnen de club worden vastgelegd op papier. Door middel van korte arti-

keltjes over diverse onderwerpen is het een zeer leeswaardig geheel geworden.

32 pagina's, full color op A4 formaat. Te bestellen via martinessher@kpnmail.nl.

Martin van der Bij

Van hand tot hand. Handschoenen en wanten in de Nederlanden voor 1700 – Annemarieke Willemsen

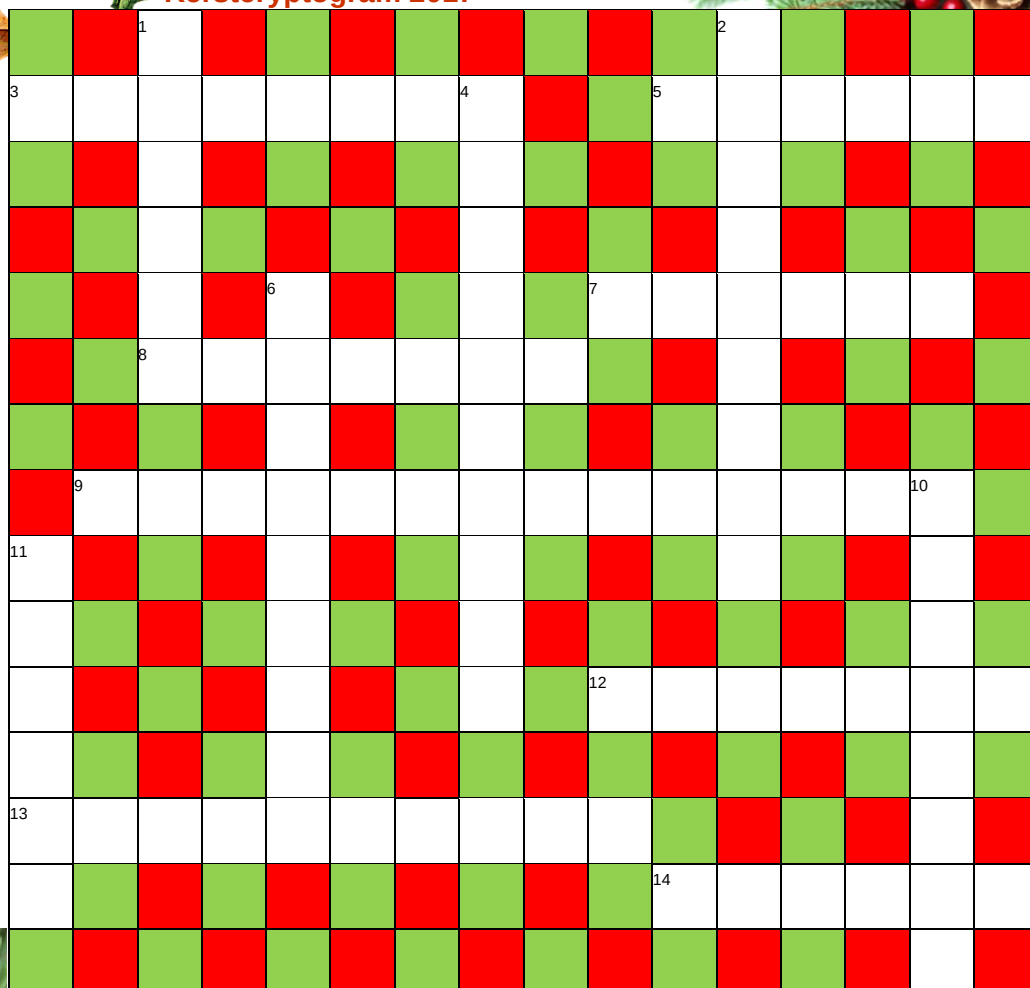
Eindelijk weer eens een cultuurhistorisch winterboek, en bovendien over een onderwerp dat nog maar zelden is uitgediept. De schrijfster weet van wanten. In twaalf hoofdstukken en enkele intermezzo's behandelt ze elke invalshoek die we maar kunnen bedenken: van werkwanten tot militaire handschoenen en alles wat er tussen zit, met uiteraard ook de winterwanten. Ze duikt ze via archeologische opgravingen op uit de Amstel, de gracht en uit scheepswrakken. En weet ze natuurlijk ook op winterlandschappen te vinden.

Wist je trouwens dat er tussen de want en de handschoen nog drie tussenvormen zitten? Lees hoofdstuk 6 over gespleten wanten.

198 pagina's in kleur. Zeer rijk voorzien van illustraties. Soft cover voor € 19,50. Verkrijgbaar via de reguliere boekhandel of via internet.

Niko Mulder

Kerstcryptogram 2017

Horizontaal

- 3 ze lopen op rolletjes (8)
- 5 vereniging van 'kouleiders' (6)
- 7 grutten uit Zwolle (6)
- 8 komt deze schaatsenmaker uit Scandinavië? (7)
- 9 gladde vissen op het ijs (14)
- 12 de grote gestroomlijnde auto krijgt een zetje (7)
- 13 draaiende trekwind in de Alblasserwaard (10)
- 14 zij sloeg in Nagano de spijker op zijn kop (6)

Verticaal

- 1 ongelovige goudvelver van Lake Placid (4)
- 2 het eten van een sorbet is een plezierige bezigheid (9)
- 4 ijskostuum (10)
- 6 tijdelijk werk (9)
- 10 wanneer deze oud-schaatser een el toevoegt kan hij er op schaatsen (8)
- 11 deze schaatser stuurt zijn moeder een kaartje (6)

Uiterste inleverdatum

Stuur de antwoorden vóór 1 maart 2018 per brief of e-mail naar de redactie.

Deelnemers

Alle begunstigers van De Poolster, afgezien van de hoofdredacteur en de Kerstman.

Prijs

De winnaar (eventueel na loting) mag kiezen uit een cadeaubon ter waarde van € 15 of een tegoedbon te besteden op een Poolsterveiling voor hetzelfde bedrag.

De Kerstman

Kouwe Drukke

Kouwe Drukke is een uitgave van Stichting De Poolster, verzamelkring van schaatsen en winterse objecten en verschijnt driemaal per jaar. Misdrukken, bezorgfouten en dergelijke melden bij:

Martin van der Bij ☎ 06-18062669 ✉ administratie@stichtingdepoolster.nl

Redactie-adres

Niko Mulder, Schoener 48-01, 8243 XT Lelystad; ✉ redactie@stichtingdepoolster.nl

Redactieleden Kouwe Drukke

■ Matthy van Klaveren	☎ 0251-241492	✉ matthy.klaveren@online.nl
■ Theodoor van der Kooi	☎ 030-6046362	✉ theodoorvanderkooi@12move.nl
■ Niko Mulder	☎ 0320-251663	✉ n.mulder@hccnet.nl

Druk

Drukkerij Jubels bv, Amsterdam

Bestuursleden Stichting De Poolster

■ Frits Locher (<i>voorzitter</i>)	☎ 06-15114470	✉ voorzitter@stichtingdepoolster.nl
■ Peter Bloemendaal (<i>secretariaat en ledenadministratie</i>)	☎ 0318-417583	✉ secretariaat@stichtingdepoolster.nl
Groenestraat 58, 6721 JC Bennekom		
■ Martin van der Bij (<i>penningmeester</i>)	☎ 06-18062669	✉ administratie@stichtingdepoolster.nl
■ Alex Kampinga (<i>contactpersoon veilingen</i>)	☎ 0598-398002	✉ veilingcommissie@stichtingdepoolster.nl

Website Stichting De Poolster

<http://www.verzamelkringdepoolster.nl>

■ Maarten Dijkstra	☎ 072-5610916	✉ webredactie@verzamelkringdepoolster.nl

Website Schaatshistorie.nl

<http://www.schaatshistorie.nl>

■ Frits Locher	☎ 06-15114470	✉ redactie@schaatshistorie.nl

Lidmaatschap

Het lidmaatschapsgeld dient eens per jaar rond 1 juli te worden betaald. Verzamelaars of geïnteresseerden die zich willen aansluiten worden verzocht € 30,- over te maken op rekeningnummer NL55INGB0004324260 en BIC: INGBNL2A t.n.v. Stichting De Poolster met vermelding van naam en lidmaatschapsgeld 2017-2018. Graag dan ook uw adresgegevens doorgeven aan: secretariaat@stichtingdepoolster.nl.

Kopij

Voor Kouwe Drukke nummer 62, april 2018, moet de kopij uiterlijk 1 maart 2018 binnen zijn. Bij voorkeur per e-mail (als bijlage), handgeschreven of getypt mag ook. Kleine berichtjes kunnen ook worden doorgebeld. Aanwijzingen voor het aanleveren van kopij zijn verkrijgbaar bij de redactie. De redactie kan artikelen om diverse redenen weigeren, inkorten of doorschuiven naar een volgende uitgave.

De artikelen in Kouwe Drukke mogen zonder schriftelijke toestemming van de auteurs niet worden gebruikt voor andere publicaties.

What fun to slide in wintry weather,
Or to skate across the ice together!